

"Kompetensbristen alltmer akut"

Almega räknar med att produktionen faller i år inom en av Sveriges viktigaste exportmarknader - euroområdet - vilket medför att utsikterna för Sveriges ekonomi också blivit ännu dysterare. Både Sveriges export och BNP bedöms visa noll tillväxt i år. Inbromsningen på arbetsmarknaden blir markant, då jobbtillväxten inom tjänstesektorn inte längre kommer att bidra starkt till ökad sysselsättning vilket den gjort under de senaste åren.

Efterfrågan på arbetskraft går ned så länge lågkonjunkturen varar, men problemen med akut brist på personal med den kompetens som företagen behöver, särskilt i kunskapsintensiva företag, ligger under ytan. Almega förutspår att denna brist snabbt kommer att komma upp till ytan då konjunkturen vänder, och hålla tillbaka tillväxten i svensk ekonomi så länge bristen kvarstår.

Almega är de svenska tjänsteföretagarnas arbetsgivar- och intresseorganisation. Almega har cirka 10 000 medlemsföretag i sju förbund, som tillsammans representerar ett 60-tal branscher inom tjänstesektorn. Medlemsföretagen har sammanlagt cirka 500 000 anställda. Förbunden arbetar med de frågor som rör respektive bransch. Arbetsgivarförbunden bildar tillsammans Almega och ingår i Svenskt Näringsliv.

- Almega Samhallförbundet
- Almega Tjänsteförbunden
- Almega Tjänsteföretagen
- Bemanningsföretagen
- IT&Telekomföretagen inom Almega
- Medieföretagen
- Vårdföretagarna

Almegas konjunkturprognos sammanfattar konjunkturläget och utsikterna för de närmaste två åren i svensk ekonomi. Rapporten innehåller en prognos för Sveriges produktion (BNP) och arbetsmarknad, med särskild fokus på tjänstesektorns inverkan på ekonomin.

Rapporten ges ut två gånger per år, vår och höst, med start i oktober 2008.

För ytterligare upplysningar om Almegas konjunkturutsikter, kontakta:

Lena Hagman
chefekonom Almega
tel. 08-762 69 61, 0761-08 52 51 lena.hagman@almega.se

Linnea Kvist
branschanalytiker Almega
tel. 08-762 66 21, 070-590 34 45 linnea.kvist@almega.se

Fredrik Voltaire
expert på utbildningspolitiska frågor Almega
tel. 08- 762 69 14, 072- 532 69 14 fredrik.voltaire@almega.se

Innehåll

1	Summering.....	5
2	Almegas konjunkturutsikter i siffror	8
3	Internationella förutsättningar	15
3.1	Kinas fokus på inhemsk konsumtion gynnsam för svensk export.	18
3.2	Återhämtningen i USA fortgår	22
3.2.1	Sämlre matchning även på USA:s arbetsmarknad	23
4	Fördjupning: Arbetskraftens fortsatta klättring mot allt högre kunskapsnivåer.....	27
4.1	Kompetensnivån stiger i alla sektorer, men mest i tjänstesektorn.	28
4.2	Allt starkare samspel mellan tjänstesektorn och övriga sektorer...	33
4.3	Hur har kompetensnivån i kunskapsintensiva tjänstebranscher förändrats?	37
4.4	Vilka högskoleutbildningar efterfrågas i de kunskapsintensiva tjänsteföretagen?	39
4.4.1	Utbildningsprofiler i några av de kunskapsintensiva tjänstebranscherna	40
4.5	Brist på arbetskraft växande problem för de kunskapsintensiva branscherna	45
4.5.1	Unga söker sig i mindre grad till KIS-branscher.....	48
4.5.2	Lägst arbetslöshet inom yrken som kräver teoretisk specialistkompetens.....	50

Tabeller

Tabell 1 Almegas konjunkturprognos, april 2012, nyckeltal

Sid. 7

Tabell 2 Fasta bruttoinvesteringar i Sverige

Sid. 11

Tabell 3 Antal sysselsatta, tusental personer, samt Almegas prognoser

Sid. 13

Tabell 4 Produktivitetstillväxten i svensk ekonomi, procentuell förändring

Sid. 14

Tabell 5 Internationella förutsättningar

Sid: 17

Tabell 6 Antal sysselsatta i olika sektorer i svensk ekonomi, tusental

Sid. 27

Tabell 7 Andel hög-, mellan- och lågutbildade av totalt antal anställda i svensk ekonomi

Sid. 29

Tabell 8 Antal sysselsatta hög-, mellan- och lågutbildade, tusental

Sid. 31

Tabell 9 Andel anställda med eftergymnasial utbildning 3 år eller längre inkl. forskarutbildning samt andel anställda med högst tvåårig gymnasieutbildning

Sid. 32

Tabell 10 Antal sysselsatta i olika sektorer med eftergymnasial utbildning 3 år eller längre, tusental

Sid. 32

Tabell 11 Vilka sektorer skapar sysselsättning i tjänstesektorn?

Sid. 35

Tabell 12 Andel anställda med eftergymnasial utbildning 3 år eller längre inklusive forskarutbildning

Sid. 37

Tabell 13 Andel anställda med högre utbildning i kunskapsintensiva branscher

Sid. 38

Tabell 14 Anställdas utbildningsnivåer, per KIS-område

Sid. 39

Tabell 15 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom kommunikation

Sid. 41

Tabell 16 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom företagstjänster

Sid. 41

Tabell 17 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom bemanning med mera

Sid. 42

Tabell 18 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom media, IT & telekom

Sid. 43

Tabell 19 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom finans och försäkringar

Sid. 43

Tabell 20 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom utbildning och vård med mera

Sid. 44

Tabell 21 Arbetslöshetstal inom olika yrkeskategorier

Sid. 51

Tabell 22 Topp 5 yrken i olika tjänstebranscher, andel av totalt antal anställda, 2009

Sid. 52

1 Summering

Utsikterna för Sveriges ekonomi har blivit dystrare sedan i höstas och Almega räknar nu med nolltillväxt i svensk ekonomi under 2012. Arbetslösheten stiger, men under nästa år väntas en konjunkturförbättring. De senaste årens flaskhalsproblem väntas däremot återvända och hålla tillbaka tillväxten i svensk ekonomi. Så länge det är akut brist på högutbildad arbetskraft inom de kunskapsintensiva företagen, kommer det starka bidraget till sysselsättningen från dessa företag inte tillbaka.

Almega räknar med att produktionen faller i år inom en av Sveriges viktigaste exportmarknader - euroområdet - vilket medför att utsikterna för Sveriges ekonomi blivit ännu dystrare. Både Sveriges export och BNP bedöms visa noll tillväxt i år, enligt Almegas nya prognos. Inbromsningen på arbetsmarknaden blir markant då jobbtillväxten inom tjänstesektorn inte längre, som under de senaste åren, kommer att bidra starkt till ökad sysselsättning. Medan särskilt kunskapsintensiva företag trots lågkonjunkturen väntas hamstra arbetskraft, drar industrin och kommuner ned på personal.

Efterfrågan på arbetskraft går ned så länge lågkonjunkturen varar, men problemen med brist på personal med den kompetens som företagen behöver kvarstår. Under ytan pyrrar den alltmer akuta personalbristen i de så viktiga, jobbskapande, kunskapsintensiva branscherna. Almega förutspår att denna brist snabbt kommer att komma upp till ytan då konjunkturen vänder, och hålla tillbaka tillväxten i svensk ekonomi, både för jobben och produktionen.

Även de låga investeringarna innan och under finanskrisen förklarar varför Sveriges produktionsförmåga halkat ned på en lägre nivå än tidigare. En avgörande faktor, utöver både "hårda" och "mjuka" investeringar för att Sveriges potentiella produktivitetstillväxt ska lyfta, är ökad tillgång på hög kompetens inom arbetskraften. Därför gör Almega i denna rapport en djupare analys av den kraftigt förändrade sammansättningen av arbetskraften i svensk ekonomi under de senaste 20 åren, med fokus på de kunskapsintensiva branscherna. Detta för att ge en ökad förståelse för varför kompetensbristen blivit alltmer akut och varför den är så allvarlig för Sveriges ekonomi.

Almega lyfter bland annat fram att tjänstesektorns sysselsättning har ökat med cirka 600 000 personer mellan 1993-2011, varav de kunskapsintensiva tjänsteföretagen ökade med hela 462 000 personer. I näringslivet i övrigt minskade sysselsättningen med omkring 100 000 personer, beroende på neddragningar inom jordbruket, industrin och den offentliga sektorn.

Är det industrins ökade tjänsteköp som driver utvecklingen, eller växer tjänsteföretagen oberoende av industrin? Utifrån statistik som visar sambanden mellan branscher drar Almega slutsatsen att industrin är viktig för tjänstesektorns utveckling, men också att tjänsteytjobben inte enbart är förtäckta industrijobb. Industrins sysselsättning har minskat med 74 000 jobb räknat från början av 1990-talet samtidigt som tjänstesektorns jobb

blivit 462 000 fler. Statistiken visar att industrins köp av företagstjänster genererar drygt en fjärdedel av jobben i tjänstesektorn, och att resten av jobben inom företagstjänster genereras av andra sektorer samt även av efterfrågan från exportmarknader. Övrigt näringsliv, offentlig sektor, hushållen och kunder utomlands köper alltså också alltmer tjänster förutom industrin.

De ökade köpen av tjänster sker på bred front och drivs av den snabba utvecklingen av nya, smarta och kunskapsintensiva tjänster, där kunskap är den huvudsakliga insatsen, som förädlas i kombination med ny teknik och nya innovativa tjänsteerbjudanden. Tjänstesektorn blir alltmer kunskapsintensiv och andelen högskoleutbildade växer snabbt i företagen. Andelen anställda med minst treårig högskoleutbildning av det totala antalet anställda i svensk ekonomi har ökat från 12,5 procent 1993 till 23,7 procent 2010. Samtidigt minskade andelen lågutbildade med högst 2 års gymnasieutbildning kraftigt, från omkring 60 procent år 1993 till 36 procent år 2010.

Andelen högutbildade är nu högst inom kunskapsintensiva branscher, cirka 38 procent. Denna utveckling skapar samtidigt problem för företagets kompetensförsörjning. Arbetslösheten är låg i de kunskapsintensiva branscherna och rekryteringsbehovet inom företagen har varit högt under återhämtningen. I vissa branscher finns ännu stora flaskhalsproblem, exempelvis bland teknik konsulter, arkitekter och IT-konsulter, trots den allt bredare konjunkturedgången.

Gemensamt för de kunskapsintensiva branscherna är att arbetslösheten är mycket låg. Inom yrken som kräver teoretisk specialistkompetens är arbetslösheten så låg som 2,3 procent. Medan efterfrågan på kunskapsintensiva tjänster växer och de kunskapsintensiva företagen behöver öka antalet anställda ytterligare, talar deras låga arbetslöshetstal för att tillgången på den typ av kompetens de behöver är begränsad och ofta otillräcklig.

De kunskapsintensiva företagen söker olika utbildningsprofiler beroende på vilken bransch de verkar i. Inom vissa områden dominerar teknik och data, inom andra transportutbildning, eller företagsekonomi eller pedagogik och vård.

Utan kunskapsintensiva tjänsteföretag skulle akademikernas arbetsmarknad vara betydligt mindre, och utan dessa företag skulle jobbtillväxten ha varit betydligt svagare i svensk ekonomi. Utan dessa företag skulle tjänstesektorn i Sverige dessutom riskera att tappa efterfrågan från exportindustrin, som blivit alltmer beroende av att köpa in kunskapsintensiva tjänster för att vinna konkurrenskraft.

Almega varnar därför för att kompetensbristen blivit alltmer akut, och för att den kommer att hålla tillbaka Sveriges tillväxt under de närmaste åren, både vad gäller jobb och produktion. För att återvinna den starka tillväxtpotential Sverige har haft utan att stoppas av flaskhalsar, krävs ett uppsving för investeringar i utökad produktionskapacitet, inte minst vad gäller tillgången på högkvalificerad arbetskraft inom en rad områden där företagen söker personal med ljus och lycka.

Tabell 1 AlmeGas konjunkturprognos, april 2012, nyckeltal

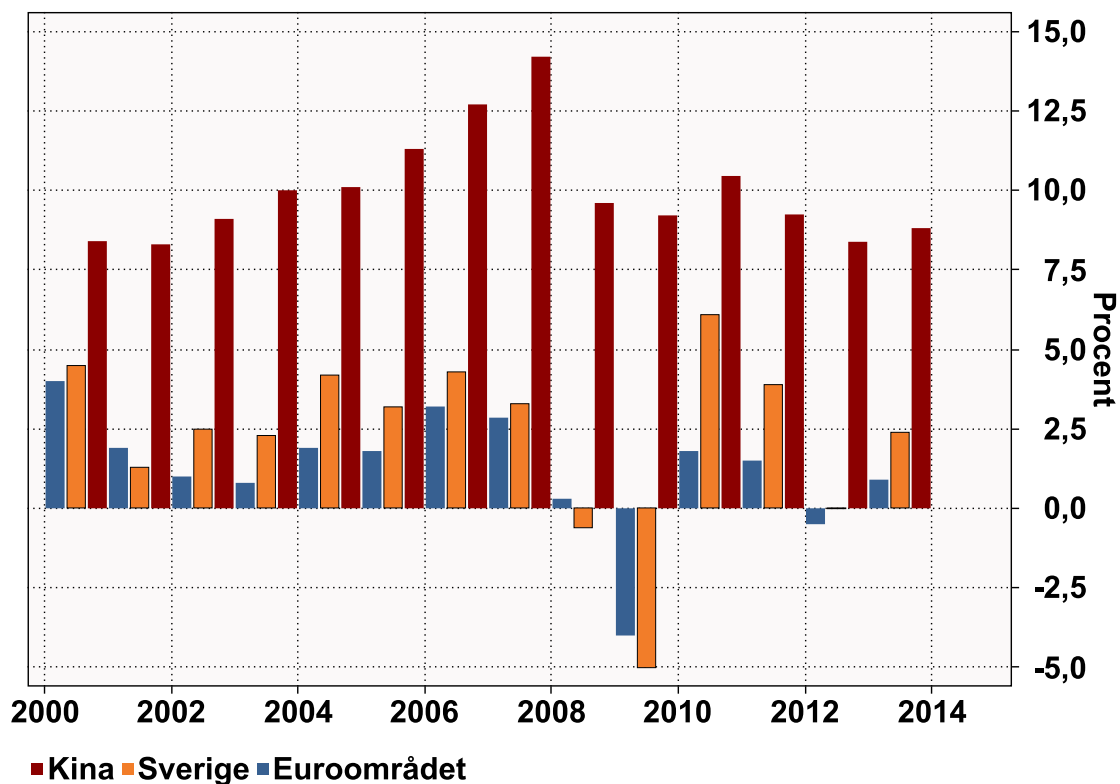
	Nivå Mdr kr 2011	Procentuell förändring				
		2009	2010	2011	2012	2013
Hushållens konsumtionsutgifter	1665,6	-0,3	3,7	2,1	1,0	3,0
Offentliga konsumtionsutgifter	927,9	2,2	1,9	1,8	0,6	0,6
Statliga	247,9	2,2	4,2	1,7	0,8	-0,4
Kommunala	680,0	2,1	1,0	1,8	0,5	1,0
Fasta bruttoinvesteringar	640,0	-15,5	7,7	5,8	1,5	3,8
Lagerinvesteringar, (bidrag till BNP-tillväxten)	43,7	-1,6	2,1	0,7	-0,8	-0,1
Export	1747,6	-13,8	11,7	6,8	0,0	4,4
Export av varor	1226,3	-18,4	15,5	8,5	-0,5	5,0
Export av tjänster	521,3	-2,8	3,9	2,9	1,0	3,0
Import	1529,9	-14,3	12,7	6,1	0,3	4,7
Import av varor	1133,1	-16,6	17,5	6,8	-0,2	5,3
Import av tjänster	396,7	-7,8	1,2	4,1	1,7	3,0
BNP	3495,1	-5,0	6,1	3,9	0,0	2,4
BNP kalenderkorrigerat		-5,1	5,9	4,0	0,4	2,4
Nyckeltal och antaganden:						
Nettoexporten, bidrag till BNP-tillväxten		-0,6	0,3	0,7	-0,1	0,1
Sveriges exportmarknadstillväxt		-13,0	12,4	5,7	2,3	6,0
Öppen arbetslöshet, ILO:s definition (procent av arbetskraften)		8,3	8,4	7,5	7,8	7,7
Sysselsättning, (nationalräkenskaperna), förändring i procent		-2,4	1,1	2,2	-0,2	0,3
Produktionstillväxt i privat tjänstesektor, (förädlingsvärdet, fasta priser, kalenderkorrigerat)		-2,8	4,6	5,2	0,7	2,8
Produktionstillväxt i gruv- och tillverkningsindustrin (förädlingsvärde, fasta priser, kalenderkorrigerat)		-20,7	19,1	6,9	-0,3	3,6
KPI, årsgenomsnitt		-0,5	1,2	3,0	1,4	1,6
KPIF, årsgenomsnitt		1,7	2,0	1,4	1,3	1,8
Hushållens sparkvot inkl. sparande i avtalspensioner och PPM		11,2	8,5	9,7	10,8	9,8
Real disponibel inkomst, förändring		2,2	1,2	3,3	1,8	1,8
Reporäntan, december		0,25	1,25	1,75	1,25	1,50

Källa: SCB, Oxford Economics, Almega.

2 Almegas konjunkturutsikter i siffror

Utvecklingen inom euroområdet ser ännu dystrare ut än vad Almega utgick från i sin konjunkturbedömning i oktober förra året. Nu räknar vi med att den totala produktionen inom EMU i år faller med 0,5 procent, vilket är en nedrevidering med en hel procentenhet. Däremot räknar Almega med ungefär de tillväxttal för USA i år och nästa år som vi gjorde i höstas. Återhämtningen fortgår alltså i USA, men går ovanligt trögt, särskilt på arbetsmarknaden. Tillväxten i Kina fortsätter att sticka ut med starka tal. Trots att Kinas regering sänkt sitt tillväxtmål från 8 till 7,5 procent räknar Almega med att Kinas BNP-tillväxt kommer att ligga på över 8 procent i år och nästa år.

Diagram 1 BNP-tillväxt 2000-2013, procentuell förändring, fasta priser

Källa: Nationalräkenskaper, Oxford Economics, Almega.

Sveriges BNP-tillväxt avviker inte längre med betydligt starkare tillväxt än många andra EU-länder, som under åren 2010-2011. För i år räknar Almega med oförändrad BNP-nivå jämfört med förra året, alltså noll tillväxt. Sveriges BNP utvecklas därmed något sämre än exempelvis Tysklands, Storbritanniens, Danmarks och Finlands, enligt de prognoser för omvärlden vi utgår ifrån. Almega räknar ändå med en relativt kort och grund konjunktursvacka i år, och tillväxten väntas repa sig långsamt under andra halvåret och ta mer fart under nästa år, och då öka med 2,4 procent.

Almega räknar med att statsskuldskriserna i omvärlden inte leder till en förvärrad finanskris, och utgår därför från att konsumtion och investeringar sakta kommer att vända uppåt under andra halvåret i år. Osäkerheten om krishanteringen kommer att lyckas i de värst skuldtungda länderna hänger emellertid ännu kvar, om eurosamarbetet kommer att hålla, om Grekland kommer att kunna kvarstå som medlem i EMU och flera andra frågetecken. Någon snabb lösning på hur krisländerna ska lyckas höja sin konkurrenskraft, tillväxt och sysselsättning lyser också med sin frånvaro.

Den svenska exporten ökade med knappt 7 procent under 2011, vilket Almega också räknade med i sin höstprognos. Jämfört med den prognosen räknar Almega nu med en ännu svagare exportmarknadstillväxt i år, endast lite över 2 procent jämfört med drygt 4 procent i oktoberprognosen. Därför är också prognosen för Sveriges export nedreviderad. Nu räknar vi med att den under 2012 mattas av rejält och hamnar på en nolltillväxt. Sveriges export har ökat långsammare än marknadstillväxten under det senaste decenniet, vilket även väntas bli fallet under 2012. Det är framförallt varuexporten som drar ner exporten totalt. Exporten av tjänster väntas fortfarande öka under 2012, om än i en långsammare takt. Almega spår en gradvis återhämtning av exporten och att den bedöms öka med drygt 4 procent under 2013.

Euroområdet minskade i slutet av förra året importen av utländska varor och tjänster vilket i stor utsträckning påverkar Sveriges export eftersom över hälften¹ av den går till EU-länder. Konjunkturbarometern² visar att industrins exportorderingsgång minskat i början av 2012 och även statistik från SCB visar att den minskat jämfört med för ett år sedan³. Exportorderingsgången har visat en nedåtgående trend sedan mitten av 2011, vilket talar för att exporten fortsätter att minska i början av 2012. En viss optimism om att orderingsgången ska vända uppåt inom kort kan emellertid skönjas i ledande indikatorer.⁴

Anledningen till den svagare exportutvecklingen är framförallt oron kring den utbredda statsskuldproblematiken inom EMU. Den starkare kronkursen gentemot euron har sannolikt också haft en negativ inverkan på exporten. Även om förtroendet för regeringarnas hantering av krisen har ökat något i början av 2012 väntas osäkerheten kring utvecklingen få fortsatt negativ inverkan på exporten under året. Budgetsaneringen i omvärlden väntas också hålla tillbaka efterfrågan. Den dämpade efterfrågan på svenska exportvaror påverkar även efterfrågan på många tjänster som är kopplade till viss export av varor. Ett sådant exempel är merchanting som räknas som tjänsteexport men utgörs av svenska företags intäkter från utländsk produktion och försäljning av varor i utlandet utan att passera den svenska gränsen. Merchanting utgjorde 2011 hela 13 procent av tjänsteexporten.

¹ 56 procent av den svenska varuexporten och 53 procent av tjänsteexporten går till EU-länder enligt SCB. Uppgifterna avser år 2011.

² Konjunkturbarometern, Konjunkturinstitutet, mars 2012.

³ Industrins leverans- och orderläge, SCB, februari 2012.

⁴ Inköpschefsindex, Swedbank och Silf, april 2012.

Almega räknar inte med en upprepning av den kraftiga stimulans som Sveriges finans- och penningpolitik bidrog med under de senaste årens finanskris. Bland annat uteblir ytterligare jobbskatteavdrag, och Riksbankens kraftiga räntesänkning - från 4,75 procent i september 2008 till rekordlåga 0,25 procent i juli 2009 - går inte i dagsläget att upprepa. Almega räknar med att reporäntan kommer att sänkas ytterligare med 0,25 procentenheter till 1,25 procent, för att ligga kvar där till slutet av 2013, då vi räknar med en första höjning till 1,50. Andra centralbanker, som den Europeiska centralbanken ECB, Bank of England och Federal Reserve i USA, antas "ligga still" under hela perioden. Sveriges Riksbank antas anpassa sig till detta, trots en starkare BNP-tillväxt nästa år än i EMU-området. Reporäntan kan inte avvika för mycket uppåt från de övriga styrräntorna, eftersom det skulle leda till en ännu starkare kronkurs, som i sin tur drar ned importpriser och bidrar till ännu lägre inflation. Sveriges inflation beräknas ligga under inflationsmålet på 2 procent både i år och nästa år.

Flertalet indikatorer tyder på en försämrad utveckling för tjänstesektorn i Sverige i början av 2012, och Almegas egen tjänsteindikator tyder på att tjänsteproduktionen faller mellan fjärde kvartalet 2011 och första kvartalet i år.⁵ Almega räknar emellertid med att svackan blir kortvarig, och att tillväxten inom den privata tjänstesektorn kommer öka med 0,7 procent i år. Det är ändå en kraftig inbromsning från förra årets starka tillväxt på cirka 5 procent. Nu tyder också SCB:s månadsstatistik till och med februari på att även industriproduktionen faller under första kvartalet i år, och den nedåtgående trenden för industrins produktion från förra sommaren har då ännu inte brutits. Eftersom exportorderingen fortsatt att falla i början av året räknar Almega med en trög återhämtning, och nära oförändrad industriproduktion i år jämfört med förra året.

De svenska hushållen har blivit lite mer positiva i början av året, och i mars räknade mindre än hälften av hushållen med att arbetslösheten kommer att öka under året. Samtidigt bedömer man att risken för att själv bli arbetslös fortfarande är något större än normalt. Inbromsningen på arbetsmarknaden som väntas fortsätta kommer sannolikt hålla tillbaka hushållens konsumtion i år. Almega räknar med att arbetslösheten stiger, från 7,5 procent förra året till i genomsnitt 7,8 procent i år. Hushållens konsumtion gynnas ändå av en hygglig ökning av realinkomsterna, som stiger med 1,8 procent i genomsnitt per år 2012-2013, enligt Almegas bedömning.

Den svaga tillväxten i år gör också att investeringsplanerna har skruvats ned jämfört med i höstas. Almegas prognos för de fasta bruttoinvesteringarna i svensk ekonomi var mer pessimistisk än flera andra bedömares i höstas, vilket var befogat. Den senaste investeringsenkäten från SCB i februari tyder på en ökning av investeringsvolymen inom industrin med endast 2 procent i år, vilket Almega också räknade med i sin höstprognos. Vi räknar nu också med en nedväxling av investeringstakten inom tjänstesektorn, från en ökning med knappt 9 procent förra året till en ökning i år med knappt 2 procent, se tabell 2. Almega räknar också med att investeringarna kan komma att begränsas av ökade svårigheter att få lån från banker till följd av EU:s nya krav på

⁵ Se Tjänsteproduktionen går ned på lågvarv, Tjänsteindikatorn, Almega, 8 mars 2012.

höjd kapitaltäckningsgrad. Almegas prognos för Sveriges totala fasta bruttoinvesteringar har dragits ned, från 2 procent i höstprognosen till 1,5 procent för i år. Nästa år räknar vi med en viss återhämtning för maskin-, bostads- och övriga bygginvesteringar, då de totala investeringarna beräknas öka med 3,8 procent.

Tabell 2 Fasta bruttoinvesteringar i Sverige

	Mdr kronor	Fasta priser, procentuell förändring		
		2011	2011	2012
				2013
Gruv- och tillverkningsindustrin	79,3	10,1	2,0	6,5
Byggindustri	24,4	8,3	0,0	5,1
Tjänsteproducenter	361,1	8,9	1,7	5,0
Offentliga myndigheter	111,2	1,6	-0,3	-3,7
Efter typ av investeringar:				
Maskininvesteringar	186,0	2,5	4,0	5,0
Bostadsinvesteringar	129,7	12,8	-6,5	5,6
Övriga bygginvesteringar	168,6	6,0	3,0	3,5
Bygginvesteringar totalt	298,2	5,8	-1,1	4,4
Övrigt	155,8	2,6	1,1	0,8
Totala fasta bruttoinvesteringar	640,0	5,8	1,5	3,8

Källa: SCB, nationalräkenskaperna, Almega.

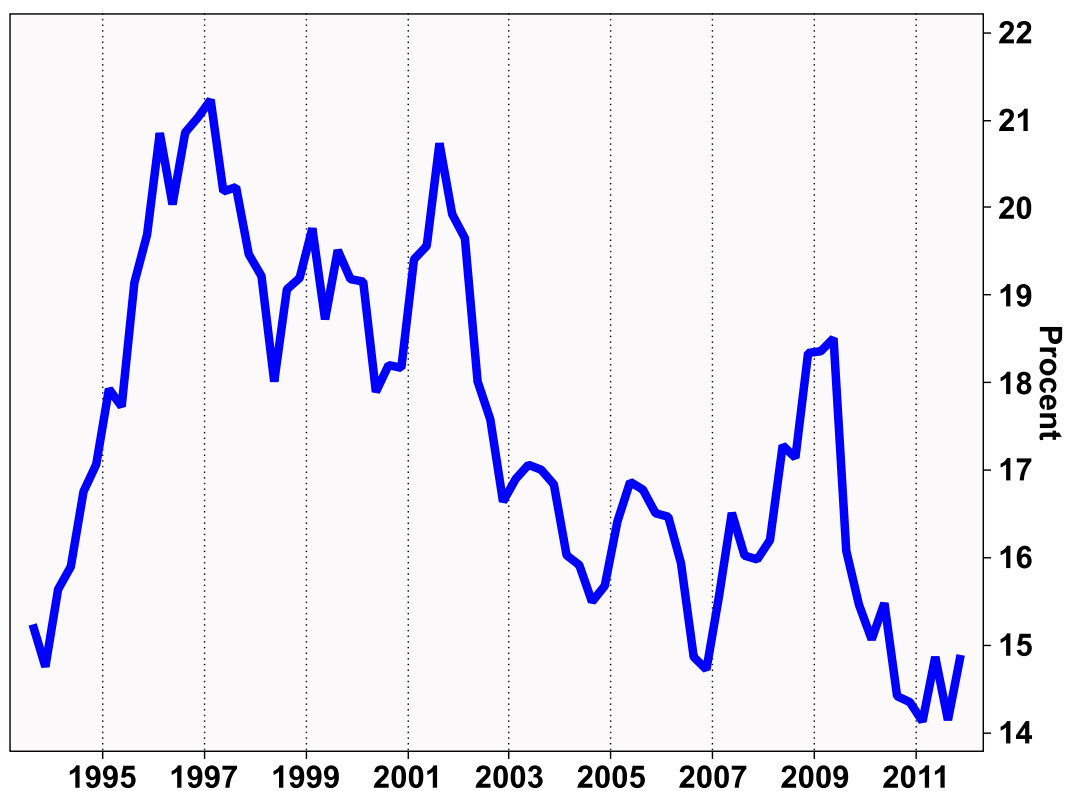
Även om investeringarna återhämtas nästa år kommer investeringskvoten, det vill säga de totala bruttoinvesteringarnas andel av BNP⁶, ändå ligga lägre än den senaste toppnivå 2008. Investeringarnas kraftiga nedgång med 15,5 procent år 2009 kommer att ta tid att hämta tillbaka. En uppåtgående trend för investeringarna bröts av finanskrisen, och avståndet mellan dagens nivå på investeringarna till en fiktiv nivå om trenden inte hade brutits är naturligtvis ännu större.

Historiskt svaga industriinvesteringar under flera år innan finanskrisen, se diagram 2, och det kraftiga raset för investeringarna inom samtliga sektorer under krisen, väcker frågan om när Sverige ska lyckas återhämta samt förnya den produktionskapacitet som behövs för att kunna höja Sveriges potentiella tillväxt, det vill säga den nivå på produktionen som skulle kunna uppnås om vi hade fullt resursutnyttjande med befintliga produktionsfaktorer. Almega har under de senaste åren varnat för att Sveriges försämrade produktivitetsutveckling inte enbart berott på finanskrisen, utan på för låga investeringar, inte minst i forskning och utveckling och alltför begränsade åtgärder för att öka tillgången på högkvalificerad arbetskraft. Almega har i flera rapporter pekat på förklaringar till de senaste årens försämring av produktiviteten i Sverige, också relativt konkurrentländer.⁷

⁶ Investeringskvoten beräknas som bruttoinvesteringarnas andel av BNP räknat i löpande priser.

⁷ Se exempelvis Tjänstenäringarnas roll för den ekonomiska tillväxten, Fredrik Bergström WSP och Lena Hagman Almega, september 2010.

Diagram 2 Tillverkningsindustrins investeringskvot, glidande medelvärde, procent

Källa: SCB, Macrobond.

Bristen på den kompetens som framför allt kunskapsintensiva företag behöver har blivit alltmer akut. Under de senaste åren, 2008-2011, har sysselsättningen ökat främst inom den privata tjänstesektorn, och där har de kunskapsintensiva branscherna svarat för 2/3 av den totala ökningen. I år räknar Almega med en kraftig inbromsning för jobbtillväxten inom tjänstesektorn, se tabell 3. Det kan jämföras med den kraftiga ökningen under återhämtningen 2010-2011 på totalt 120 000 fler sysselsatta i den privata tjänstesektorn. Se vidare Almegas djupare analys om den omfattande förändringen av arbetskraftens kompetensutveckling, och bakgrunden till flaskhalsarna och matchningsproblemen mellan efterfrågan och tillgång på kompetens, sidan 27ff.

Totalt sett räknar Almega med att sysselsättningen minskar i år med 8 000 jobb, då främst industrin, men även kommunerna väntas dra ned på personal. Nästa år räknar Almega med en svag uppgång för sysselsättningen, och att så gott som hela ökningen kommer inom den privata tjänstesektorn, se tabell 3.

Personalneddragningar och den svaga efterfrågan i Sverige och i omvärlden i år gör att arbetslösheten stiger, från 7,5 procent förra året till 7,8 procent i år, enligt Almegas prognos. Den beräknas minska långsamt till 7,7 procent 2013.

Tabell 3 Antal sysselsatta, samt förändring per år, tusental

	Antal sysselsatta, tusental				
	2010	2010	2011	2012	2013
Varubranscher	1066	4	22	-7	-1
Industri	615	-10	6	-10	-2
Byggbranschen	305	12	16	5	3
Tjänstebranscher	2041	53	67	5	14
Stat	236	4	3	0	0
Kommuner	1048	-16	6	-6	0
Hushållens idéella organisationer	111	3	2	0	1
Totalt	4502	47	99	-8	14

Källa: SCB (nationalräkenskaperna), Almega.

Nyligen konstaterade Konjunkturinstitutet att den underliggande potentiella produktiviteten i näringslivet förra året låg på ungefär samma nivå som 2006. KI bedömer nu att Sveriges potentiella produktivitet blivit svagare än tidigare. Under perioden 2006-2011 steg den med endast drygt en halv procent per år, vilket kan jämföras med i genomsnitt 2,7 procent per år 1981-2006.⁸

Sveriges produktivitetstillväxt har dessutom varit sämre än vad den officiella statistiken visat för de senaste två åren. I de senaste nationalräkenskaperna reviderades nämligen antalet arbetade timmar i näringslivet upp kraftigt från och med andra kvartalet 2010, vilket medfört en betydande nedrevidering av produktivitetstillväxten för åren 2010-2011. Almega har reviderat ned sin prognos för produktivitetstillväxten för i år, från 1 procent till 0,4 procent, se tabell 4. Nästa år räknar vi med en produktivitetstillväxt på 2,3 procent i näringslivet, vilket är klart svagare än den starka ökningen på 3,4 procent i genomsnitt per år från mitten av 1990-talet till och med 2006.

⁸ Se Konjunkturläget, KI, mars 2012.

Tabell 4 Produktivitetstillväxten⁹ i svensk ekonomi, procentuell förändring

	2009	2010	2011	Prognoser:	
				2012	2013
Totala produktionen (BNP)	-2,4	3,2	1,7	0,4	2,1
Näringslivet	-3,7	3,8	2,5	0,4	2,3
Varuproducenter	-8,0	11,1	3,8	0,5	2,3
Tillverkningsindustrin	-10,3	17,4	4,7	0,7	3,9
Byggindustrin	-5,2	2,5	3,0	-1,5	1,8
Tjänsteproducenter	-1,7	0,0	1,8	0,3	2,3
Parti- och detaljhandel	-2,2	5,1	2,3		
Hotell och restaurang	-6,0	-7,9	-0,5		
Transport och kommunikation	1,6	7,3	5,8		
Kreditinstitut och försäkringsbolag	5,7	0,1	1,8		
Företagstjänster	-1,7	-0,2	2,0		
Utbildning, hälso- och sjukvård m.m.	0,3	-1,9	-1,3		

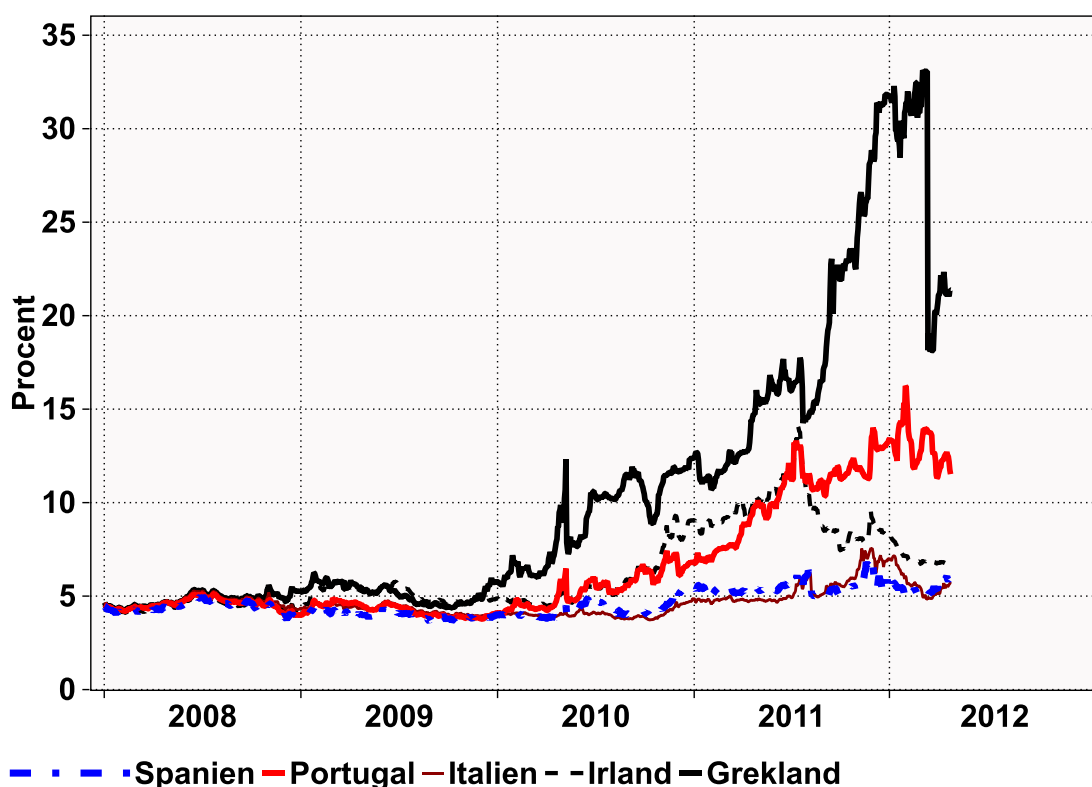
Källa: SCB (nationalräkenskaperna) samt prognoser från Almega.

⁹ Produktivitetstillväxten mäts här som förändringen av förädlingsvärdet i fasta priser dividerad med förändringen av antalet arbetade timmar. Utvecklingen för förädlingsvärdet och arbetade timmar är kalenderkorrigerade.

3 Internationella förutsättningar

Efter att Grekland den 21 februari beviljades ett nytt nödlån, uppgående till 130 miljarder euro från krisfonden (EFSF)¹⁰, inföll ett förrädisk lugn på finansmarknaden. Å ena sidan kunde man andas ut över att Grekland tack vare nödlånet skulle klara att betala tillbaka obligationslån på sammanlagt 14,6 miljarder euro som gick till förfall den 20 mars. Å andra sidan återstår att se om Grekland och andra krisländer, som Spanien, Portugal, Italien och Irland kommer att lyckas genomföra den skuldsanering som krävs för att komma ur krisen. Frågan är om fler länder än Grekland också kommer att behöva stora skuldnedskrivningar. För Greklands del gick privata långivare med på att skriva ned Greklands skulder till dem med över 70 procent, motsvarande 110 miljarder euro, vilket var en av förutsättningarna för att det senaste nödlånet skulle beviljas.

Diagram 3 10-åriga statsobligationsräntor i PIIGS-länderna

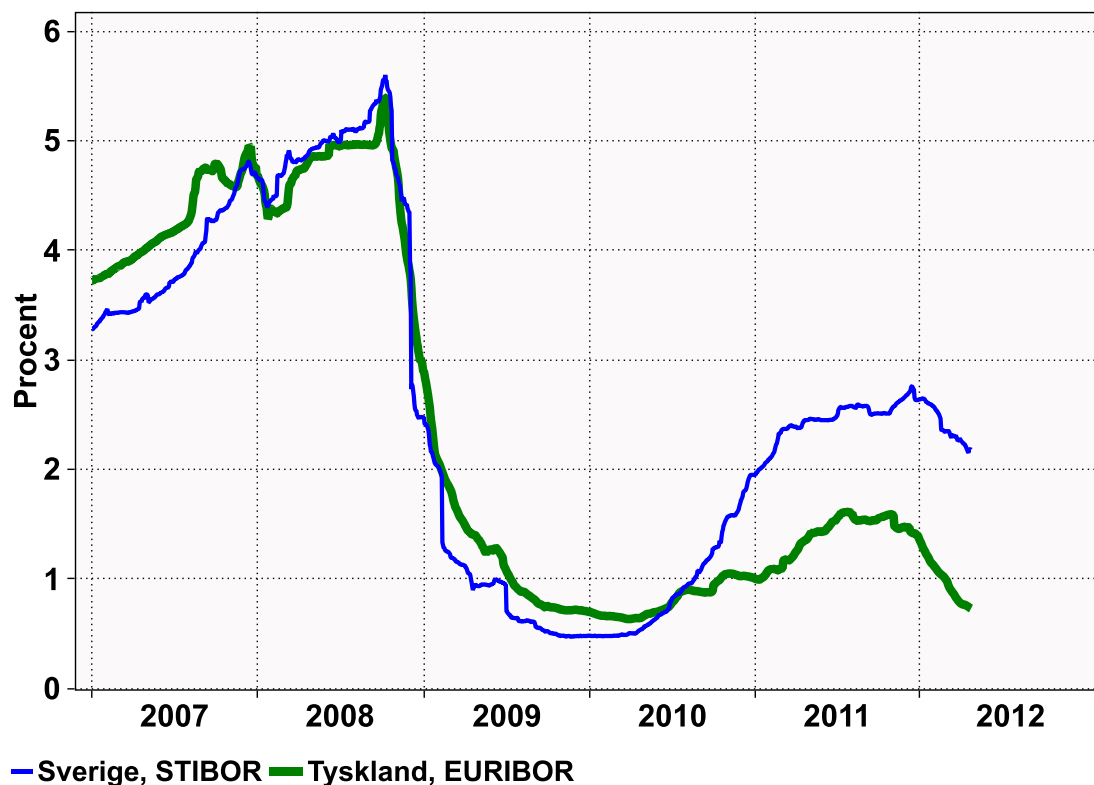

Källa: Macrobond.

¹⁰Krisfonden European Financial Stability Facility (EFSF), som skapades av euroområdets medlemsländer våren 2010, med en utlåningskapacitet på totalt 440 miljarder euro.

Förtroendet för hanteringen av statsskuldskriserna ser ut att ha ökat i början av 2012, vilket avspeglades i fallande räntor för 10-åriga statssobligationer i de mest krisutsatta länderna. Greklands långränta är ändå fortfarande alldeles för hög för att landet ska klara av lån med avbetalningar på sådana räntenivåer, varför nödlånen från EFSF ännu är nödvändiga.

Diagram 4 Tremånaders interbankräntor

Källa: Macrobond.

Ännu en stabiliserande faktor är att euroländerna i slutet av mars kom överens om en tillfällig och utökad så kallad brandvägg på upp till 800 miljarder euro (cirka 7 100 miljarder kronor), som omfattar både den tillfälliga och därefter permanenta krisfonden, det vill säga både EFSF och ESM.¹¹ Den permanenta krisfonden är tänkt att omfatta 500 miljarder euro, men fram till mitten av 2013 ska därutöver även den tillfälliga EFSF kunna användas för fler eventuella krislån som ska förhindra att länder går i konkurs.

Vidare har den europeiska centralbankens nya treåriga lån till låg ränta, som introducerades i december förra året, ökat bankernas likviditet och utlåningskapacitet vilket minskat oron för kreditåstramning. Det återspeglas också i att räntorna som

¹¹ European Stability Mechanism.

bankerna ställer för att låna av varandra, det vill säga interbankkräntorna, har fallit under inledningen av 2012, se diagram 4.

Även om oron kring statsskuldskrisen inom EMU har minskat något under senare tid har osäkerheten kring krisländernas utveckling, som förvärrades från augusti förra året och höll i sig under andra halvåret, fått effekt på tillväxten i både euroområdet och länder som Sverige med stort exportberoende. Almega utgår nu från en betydligt svagare produktion inom euroområdet under 2012 än i vår förra prognos från oktober 2011. Nu räknar vi med att BNP faller med 0,5 procent inom EMU (en nedrevidering med en hel procentenhet jämfört med oktoberprognosen). Almega utgår trots allt, liksom i höstas, från en ”ordnad” skuldsanering för Grekland, trots att en stor osäkerhet fortfarande råder om landet kommer att klara sina åtaganden och stanna kvar inom EMU.

Tabell 5 Internationella förutsättningar

Ranking 2011	Sveriges största exportmarknader	och deras BNP-tillväxt:			
		2010	2011	2012	2013
1	Tyskland	3,6	3,1	0,6	1,7
2	Norge	0,7	1,7	2,0	2,2
3	Storbritannien	2,1	0,7	0,5	1,8
4	USA	3,0	1,7	2,3	2,7
5	Danmark	1,4	1,1	0,5	1,4
6	Finland	3,7	2,9	0,6	1,0
7	Nederländerna	1,6	1,3	-0,8	1,5
8	Frankrike	1,4	1,7	0,1	1,3
9	Belgien	2,3	1,9	-0,3	0,9
10	Kina	10,4	9,2	8,4	8,8
	Övriga BRIC-länder*:				
	Brasilien	7,5	2,7	3,1	5,0
	Ryssland	4,0	4,3	4,0	3,3
	Indien	8,5	7,1	6,1	8,5
	Euroområdet	1,9	1,5	-0,5	0,9
	EU totalt	2,0	1,6	-0,2	1,2
	Världen	3,9	2,8	2,5	3,3
	Köpkraftsjusterad världs-BNP, 2005-års priser, USD	4,6	3,8	3,3	4,2
	Sveriges exportmarknadstillväxt	12,8	5,7	2,3	6,0
	Råoljepris, USD/fat	80	111	113	105

Källa: Oxford Economics, mars 2012.

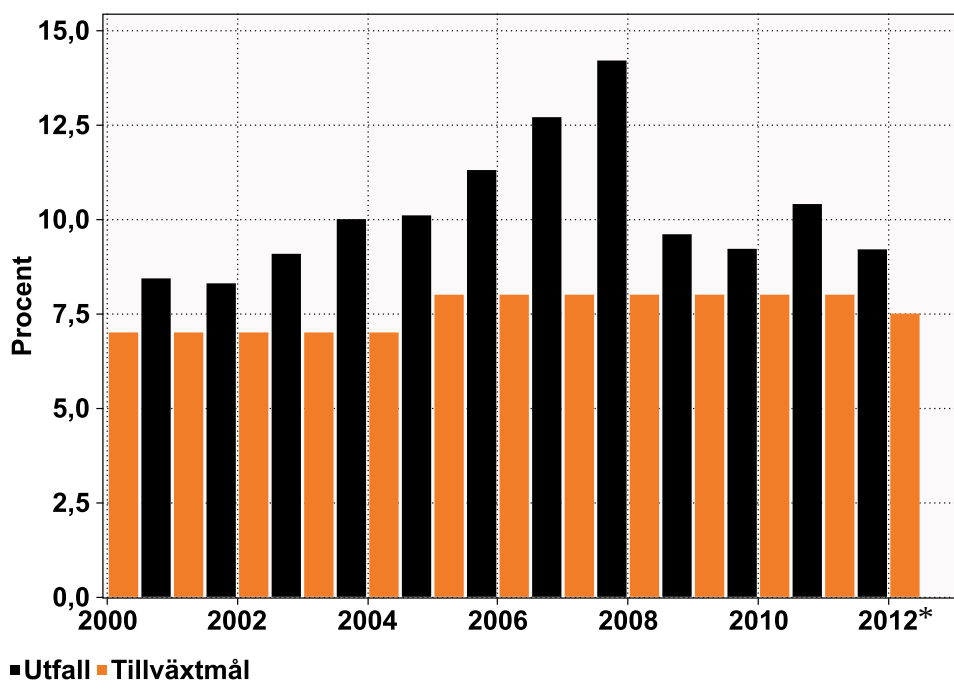
* BRIC-länderna: Brasilien, Ryssland, Indien, Kina.

3.1 Kinas fokus på inhemsk konsumtion gynnsam för svensk export

Almega räknar med en tillväxt i Kina på drygt 8 procent för 2012, vilket innebär en avmattning i tillväxttakten jämfört med 2011. Nästa år väntas tillväxttakten återigen öka något och hamna på nära 9 procent.

Kina har sänkt sitt tillväxtmål för 2012 till 7,5 procent, vilket är det lägsta tillväxtmålet landet haft på 8 år. Kinas centralbank (Peoples Bank of China) menar dock att den siffran ska ses som mer symbolisk och som en markering att Kina nu vill fokusera mer på kvalitativ, långsiktigt hållbar tillväxt istället för kortsiktiga ekonomiska vinster. Utfallet för Kinas tillväxt har under åren 2000-2011 landat på betydligt högre nivåer än de tillväxtmål regeringen satt upp¹².

Diagram 5 Kinas BNP-tillväxt, årlig förändring, fasta priser

Källa: China National Bureau of Statistics, Macrobond

* Prognos

Enligt världsbanken förväntas Kinas tillväxttakt gradvis minska, från en takt på 8,5 procent i genomsnitt per år 2011-15 till motsvarande cirka 5 procent per år 2026-2030. En orsak till denna inbromsning är att en stor del av bidraget till tillväxten som härrör

¹² CEIC, national statistics, Economist Intelligence Unit.

från omvandling av jordbruk till industri väntas minska inom några år eftersom den då är så gott som genomförd. Ytterligare bidragande orsaker till svagare tillväxt längre fram är att produktivitetstillväxten väntas bli svagare samt att Kina får en allt större andel äldre befolkning, med färre förvärvsarbetande som ska försörja en allt växande andel äldre; storleken på arbetskraften förväntas minska redan 2015.

Dessa faktorer tillsammans med olika åtgärder för att stimulera den inhemska konsumtionen väntas leda till en högre andel tjänsteproduktion, ökad inhemsk konsumtion samt en lägre andel export, sparande och investeringar.¹³ Ett skifte till mindre kapitalintensiv tillväxt väntas minska råvaruexporten till Kina medan ett ökat fokus på inhemsk konsumtion blir gynnsamt för Kinas tjänsteföretag, inklusive handel.

Kinas konsumtion¹⁴ utgör endast 35 procent av landets BNP vilket gör det sårbart och i hög grad beroende av sin export. Kina kommer på sikt inte att kunna konkurrera med andra låglöneländer vad gäller export av billiga produkter eftersom den inhemska lönestegringen urholkar Kinas konkurrensfördelar. Kinas genomsnittliga minimilön har stigit med drygt 180 procent åren 2005 till 2011, från 59 till 166 USD per månad¹⁵. Regeringens ambition är därför att omvandla Kinas ekonomi från en producent av billiga industriprodukter till en innovativ, högteknologisk och tjänstedriven ekonomi.

En viktig faktor för att öka den inhemska konsumtionen blir att utveckla det offentligt drivna sociala skyddsnätet, exempelvis sjukförsäkringar, för att befolkningen i mindre utsträckning ska behöva använda sitt privata sparande till detta och istället kunna konsumera mer.

Ökad inhemsk köpkraft leder även till ett ökat importbehov. Kinas handelsministerium har vid upprepade tillfällen den senaste tiden argumenterat för att just importen måste öka samt att vissa importhinder måste tas bort så att det blir lättare att föra in både varor och tjänster i landet¹⁶. I takt med att valutan apprecierar¹⁷ kommer importefterfrågan också att stärkas.¹⁸ I början av april beslutade Kinas riksbank att tillåta yuanen att handlas till 1 procent över eller under det pris som centralbanken sätter, denna gräns låg innan på 0,5 procent. Det betyder att Kina tar ett steg närmare att släppa tyglarna något om valutan.

¹³ China 2030, Building a Modern, Harmonious, and Creative High-Income Society, World Bank, 2012.

¹⁴ Hushållens konsumtion, IMF, China Economic Outlook, February 2012

¹⁵ CEIC data, Silk Road associates (Chinas' middle class)

¹⁶ Se exempelvis: http://europe.chinadaily.com.cn/business/2011-12/06/content_14219090.htm

¹⁷ Appreciering är värdeökningen på en valuta och medför att dess pris stiger i förhållande till andra valutor.

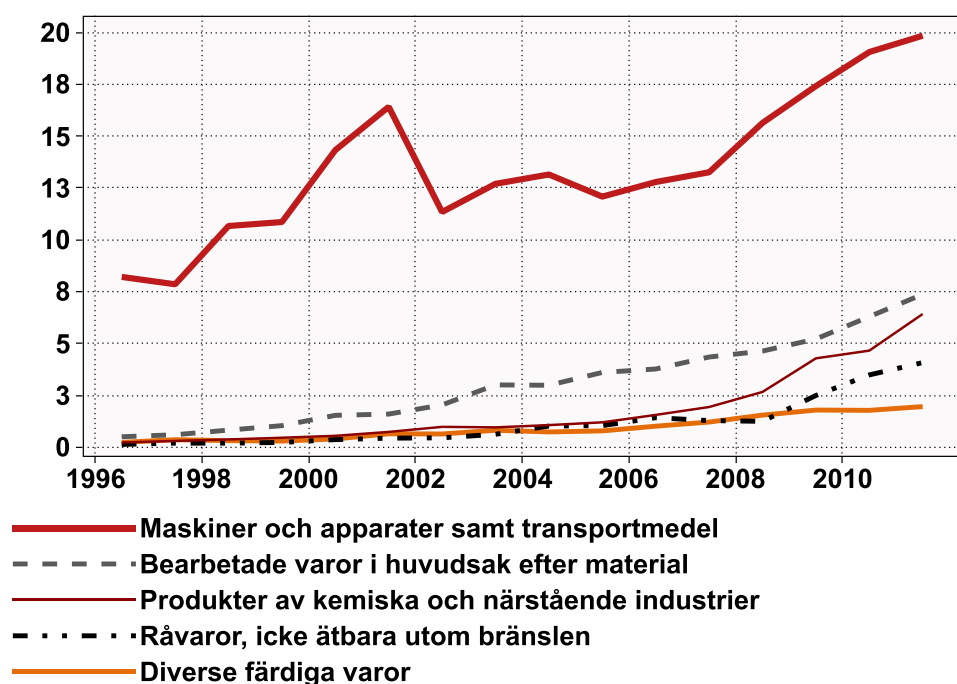
¹⁸ Pressen på Kina att tillåta en snabbare appreciering av valutan för att minska de globala obalanserna väntas bestå, även om apprecieringstakten under 2012 väntas dämpas något. Oxford Economics räknar med att kinesiska Yuanen kommer att stärkas med cirka 4 procent mot US-dollar under 2012 vilket innebär att USD/CNY förväntas ligga på 6,2 i snitt under 2012.

Kina importerar mycket råvaror, men regeringen vill också öka importen av högteknologiska produkter. Om man på sikt öppnar upp tjänstesektorn genom att tillåta fler ägarformer än statliga, skulle även tjänsteimporten kunna öka i större omfattning.

Som Almega tidigare nämnt har Kinas betydelse för svensk export ökat under de senaste tio åren.¹⁹ Kina är nu Sveriges tionde största exportmarknad för varor. Landet har sedan år 2000 passerat både Italien och Spanien vad gäller betydelsen för svensk varuexport. Kinas betydelse har ökat även för den svenska tjänsteexporten och landet var 2011 den elfte största tjänsteexportmarknaden för Sverige, jämfört med den tjugofemte största år 2000. Sammantaget innebär det här att Kina har fått en allt större betydelse för svensk export både vad gäller varor och tjänster.

Vad gäller varuexporten så utgör fortfarande maskiner, apparater och transportmedel de viktigaste svenska exportvarorna till Kina. 2011 utgjorde dessa 50 procent av Sveriges totala varuexport till Kina.

Diagram 6 Sveriges största exportvaror till Kina, 1995-2011, miljarder kronor, löpande priser

Källa: SCB (Varuimport och varuexport efter handelspartner och varugrupp SITC), Macrobond

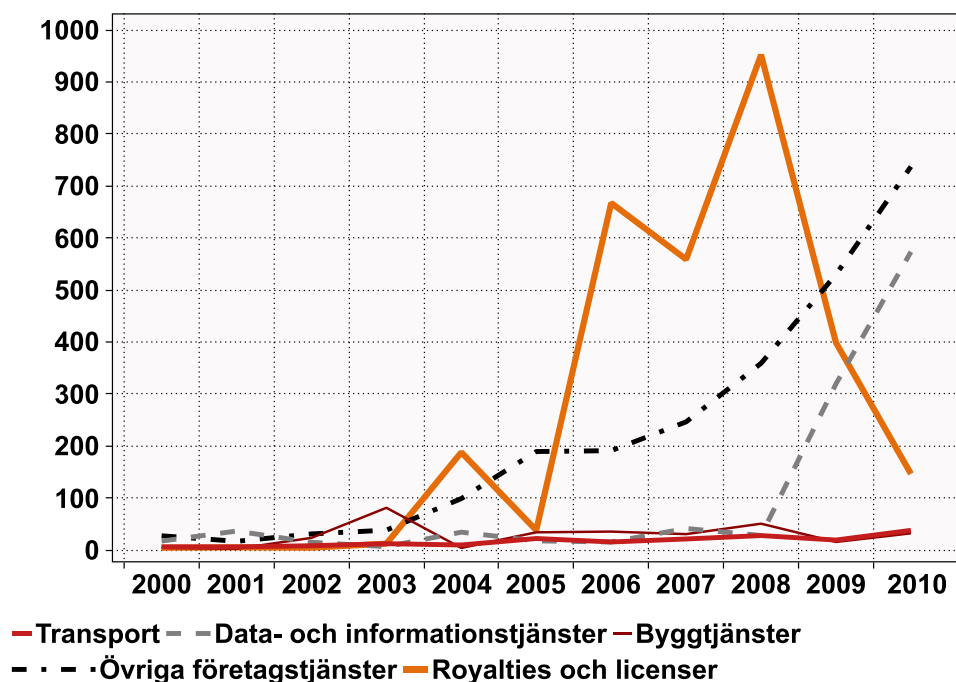
Vad gäller tjänsteexporten till Kina minskade royalties och licenser i betydelse under 2009 och 2010 medan exporten av data och informationstjänster ökade kraftigt. Det är

¹⁹ Almegas konjunkturprognos, Ljuspunkter i höstmörkret, oktober 2011.

framförallt datatjänster som ligger bakom den ökningen. Sveriges ambassad i Kina tillsammans med Exportrådet, Invest in Sweden och Tillväxtanalys har identifierat just informations- och kommunikationsteknik som ett av de områden där Sveriges möjligheter för ökad export till Kina är som störst.²⁰

Exporten av övriga affärstjänster har fortsatt att stiga och utgjorde 2010 den största delen av svensk tjänsteexport till Kina. Övriga affärstjänster består till stor del av merchanting²¹ och andra handelsrelaterade tjänster samt övriga affärs- och tekniktjänster. Anledning till de stora fluktuationerna vad gäller royalties och licenser kan delvis bero på att ett fåtal stora företag ligger bakom dessa siffror varför enskilda kontrakt alternativt omläggning av affärsflöden får stort genomslag.

Diagram 7 Sveriges export av tjänster till Kina 2000-2010, miljoner USD, löpande priser

Källa: FN:s tjänstehandelsdatabas, Macrobond

Kinas investeringar i olika välfärdssystem, ökad urbanisering samt strävan efter att öka den inhemska konsumtionen, i kombination med en apprecierande valuta, talar för en fortsatt ökning av den kinesiska importefterfrågan. Även uttalanden från det kinesiska

²⁰ Sweden in China Promotion Strategy 2011-2014.

²¹ Merchanting utgörs av svenska företags intäkter från utländsk produktion och försäljning av varor. Läs mer om merchanting i Almegas konjunkturprognos, maj 2011.

handelsministeriet om en strävan att ta bort ett antal importhinder för att underlätta införsel av varor och tjänster bör främja importutvecklingen. Med andra ord utgår Almega från att Sveriges export av både varor och tjänster fortsätter att gynnas av en växande inhemsk efterfrågan i Kina samt allt färre handelshinder.

3.2 Återhämtningen i USA fortgår

Återhämtningen i USA:s ekonomi har nu pågått i snart tre år.²² Recessionen under finanskrisen varade i 1,5 år, under 2008 till och med första halvåret 2009.²³ Almega räknar liksom i höstas med en BNP-tillväxt i USA på lite över 2 procent 2012 och med omkring 3 procent 2013. Ekonomins återhämtning bygger i hög grad på den fortsatt expansiva penningpolitiken, och prognosen utgår från att styrräntan (Federal Funds Target Rate) ligger kvar på den rekordlåga nivån 0,25 procent under hela 2013. Centralbanken Federal Reserve signalerar inte några fler stora köp av obligationer, så kallade kvantitativa åtgärder, för att få ned långa obligationsräntor och stimulera ekonomin ytterligare. Även finanspolitiken kan väntas vila på hanen fram till nästa år, i avvaktan på utgången av presidentvalet i november. Någon överenskommelse före valet mellan demokraterna och republikanerna om ytterligare stimulanser är knappast att räkna med. Oavsett vilket parti som vinner valet väntar budgetnedskärningar under nästa år, bland annat av försvarsutgifter, för att få ned den växande statsskulden.

Trots den relativt stabila återhämtningen i USA:s ekonomi sedan andra halvan av 2009 har landets arbetsmarknad återhämtat sig i långsam takt efter den historiskt kraftiga nedgången för sysselsättningen under finanskrisen. Först under perioden december 2011-februari i år ökade sysselsättningen något starkare, med nära 250 000 jobb i genomsnitt per månad. I mars kom ett bakslag, då ökningen uppgick till endast 120 000. Arbetslösheten har fallit till 8,2 procent, från att ha legat kring 9 procent under större delen av förra året. En nivå på omkring 8 procents arbetslöshet ligger ändå cirka tre procentenheter över genomsnittet för de senaste 20 åren. Trots en förbättring på arbetsmarknaden under de senaste 2 åren ligger sysselsättningen inom den privata sektorn mer än 5 miljoner jobb lägre än den senaste toppnivån för sysselsättningen innan krisen. I följande avsnitt går vi djupare in på vad den långsamma återhämtningen på arbetsmarknaden kan bero på, och drar även paralleller till Sveriges arbetsmarknad.

²² Vid utgången av första halvåret 2012 har det gått tre år sedan återhämtningen startade.

²³ Perioder av recession bestäms i efterhand av National Bureau of Economic Research i USA.

3.2.1 Sämre matchning även på USA:s arbetsmarknad

Liksom på Sveriges arbetsmarknad fungerar matchningen mellan utbud och efterfrågan på arbetskraft sämre än tidigare i USA. Centralbankschefen Ben Bernanke uttryckte nyligen²⁴ att arbetsmarknaden i USA ”remains far from normal”. Ett tecken på en onormal utveckling är att långtidsarbetslösheten²⁵ bitit sig fast under de senaste åren, trots återhämtningen i USA:s ekonomi under 2010-2011. Mer än 40 procent av de arbetslösa tillhör nu denna kategori, att jämföra med en andel på mindre än 25 procent under tidigare lågkonjunkturer. Dessutom tog det dubbelt så lång tid för arbetslösa att få ett jobb under förra året jämfört med innan finanskrisen 2007, alltså 10 veckor jämfört med 5,2 veckor, enligt Bureau of Labor Statistics i USA.

De som varit arbetslösa under en längre period har svårare att få jobb än dem som haft relativt kort period av arbetslöshet. Personer som varit arbetslösa under lång tid har normalt inte kunnat följa med i kompetensutvecklingen inom de yrken som finns tillgängliga på arbetsmarknaden, och hamnar därmed i underläge i konkurrensen om de lediga jobben. Därmed tar det längre tid för långtidsarbetslösa att komma tillbaka in på arbetsmarknaden, och därmed biter sig arbetslösheten fast på högre nivåer än innan lågkonjunkturen.

Den ökade långtidsarbetslösheten är emellertid inte den enda förklaringen till den högre nivån för arbetslösheten. Även en strukturell förändring av produktionen, med en ökad andel kunskapsintensiv och högteknologisk produktion, ställer krav på högre kompetens inom arbetskraften. Om tillgången på den efterfrågade kompetensen är för liten försämrar det matchningen på arbetsmarknaden. Detta har blivit ett alltmer överhängande fenomen under senare år i såväl USA som i Sverige. Även i Sverige är andelen långtidsarbetslösa högre idag jämfört med tidigare återhämtningsfaser.

Under 2011 uppgick andelen långtidsarbetslösa i Sverige till i omkring 30 procent av det totala antalet arbetslösa. Under det tidigare högkonjunkturåret 2007 låg motsvarande andel på knappt 26 procent. Att Sveriges långtidsarbetslöshet stigit har sannolikt också samband med att främst exportindustrin drabbades av finanskrisen och drog ned sysselsättningen kraftigt. Antalet sysselsatta i industrin är nu omkring 68 000 färre än 2007. Frågan är om dessa industrijobb kommer att återskapas inom industrin längre fram. Industrin drabbades av en ny nedgångsfas under förra året, och dess sysselsättning började minska under fjärde kvartalet. En sannolik utveckling är att specialiseringen fortgår när konjunkturen väl förbättras längre fram, med ökad outsourcing från industrin samt inköp av tjänster i ännu högre grad, vilket också ställer ökade krav på en effektivare omställning från det stora antalet jobb som försvunnit inom industrin till jobb inom tjänstesektorn.

USA:s centralbank har också konstaterat att strukturella faktorer har legat bakom en del av den ökade långtidsarbetslösheten. ”Faktorer som globaliseringen, teknologisk

²⁴ I ett tal den 26 mars 2012, vid NABE:s konferens, Washington D.C.

²⁵ Långtidsarbetslösheten syftar här på dem som varit arbetslösa mer än sex månader.

utveckling, och minskningen av lågkvalificerade jobb inom tillverkningsindustrin har sannolikt minskat anställningsbarheten samt intjäningsförmågan för vissa grupper”, vilket Ben Bernanke framhöll i sitt tal i mars.²⁶ Centralbankschefen räknar ändå med att den största delen av den kraftigt ökade långtidsarbetslösheten i USA beror på konjunkturella faktorer. Ett argument för detta är att arbetslösheten för de långtidsarbetslösa minskat i ungefär samma grad som för de korttidsarbetslösa. Därmed räknar Federal Reserve med att en fortsatt återhämtning i ekonomin kommer att leda till minskad långtidsarbetslöshet.

Ändå kvarstår det faktum att en strukturell förändring fortsätter inom både den amerikanska och svenska ekonomin, med ökad andel jobb som kräver högre kunskapsnivåer. Det återspeglas exempelvis i vilka branscher som under förra årets återhämtning på USA:s arbetsmarknad bidrog mest till den ökade sysselsättningen. Det var främst företagstjänster, som bidrog med nära 1/3 av den totala ökningen av sysselsättningen utanför jordbrukssektorn. Dessutom bidrog andra kunskapsintensiva branscher, nämligen utbildning och vårdföretag med ytterligare 22 procent av jobbtillväxten. Kultur, rekreation och liknande personliga tjänster bidrog med ytterligare cirka 17 procent av jobbtillväxten. Sammantaget bidrog alltså dessa kunskapsintensiva branscher med hela 71 procent av den totala ökningen av sysselsättningen i USA under 2011. Denna utveckling liknar den i Sverige, där efterfrågan på arbetskraft varit särskilt stark inom kunskapsintensiva branscher. Omkring 2/3 av de nya jobben i tjänstesektorn sedan 2008 har kommit i kunskapsintensiva branscher, som exempelvis företags-, vård- och utbildningstjänster.

Almegas bedömning kvarstår, det vill säga att det krävs mer än ökad tillväxt i ekonomin för att få ned långtidsarbetslösheten. Med andra ord krävs särskilda åtgärder för att förbättra matchningen på arbetsmarknaden och för att få ned långtidsarbetslösheten till tidigare nivåer. Det räcker alltså inte med att stimulera efterfrågan i ekonomin med en expansiv penningpolitik. Det gäller särskilt ekonomier som Sveriges, där arbetsmarknaden domineras av jobb inom tjänstesektorn och där jobbtillväxten sker främst inom kunskapsintensiva branscher.

Att matchningen på arbetsmarknaden försämrats både i USA och i Sverige återspeglas av den så kallade Beveridgekurvan, som visar sambandet mellan arbetslösheten och andelen lediga jobb. Kurvan rör sig nedåt till höger under en konjunkturedgång, med ökad arbetslöshet på x-axeln och mindre andel lediga platser på y-axeln. En försämrad matchning på arbetsmarknaden syns i Beveridgekurvan om den skiftar till höger, det vill säga, för en given mängd lediga platser har arbetslösheten skiftat till en högre nivå än tidigare, vilket tyder på att en mindre andel av de arbetslösa kan fylla de lediga platserna.

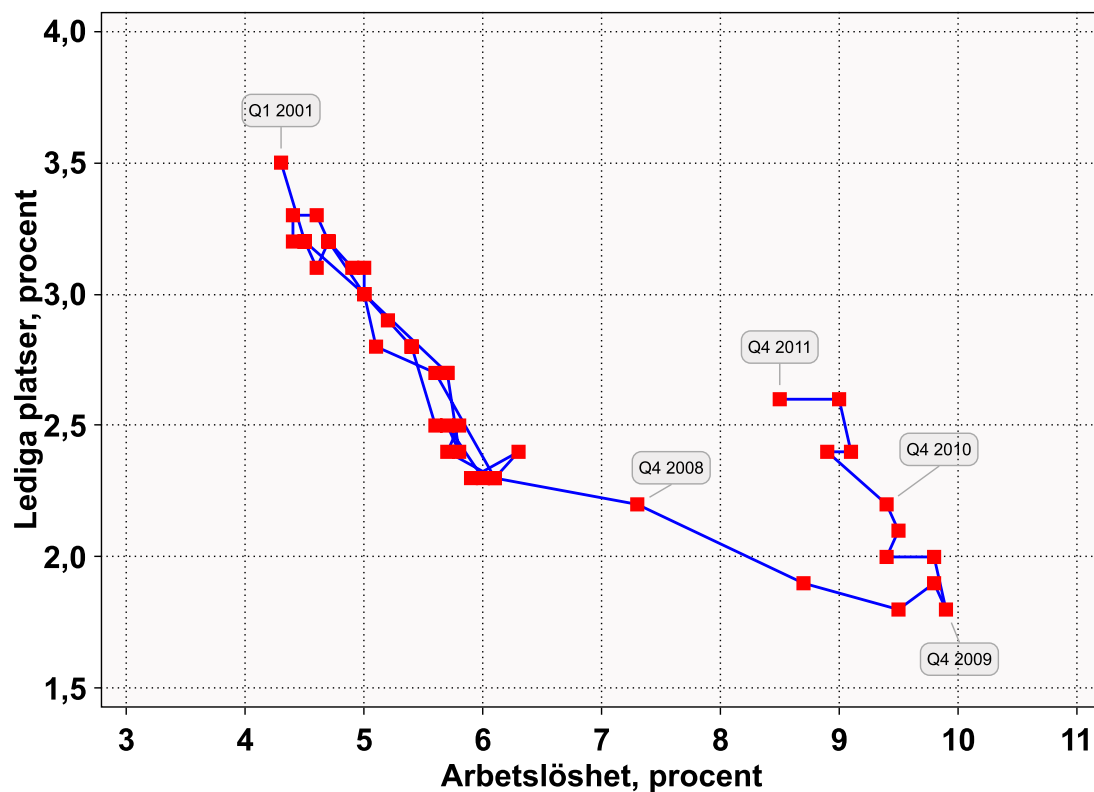
Beveridgekurvan för både USA och Sverige har skiftat till höger under den senaste återhämtningen i ekonomin 2010-2011, se diagram 8 och 9. Det vill säga, en viss andel lediga platser idag innebär en högre arbetslöshet jämfört med tidigare konjunkturfaser

²⁶ 24 mars 2012, vid NABE-konferensen.

med motsvarande andel lediga jobb. Under fjärde kvartalet 2011 uppgick arbetslösheten i USA till 8,5 procent, trots att andelen lediga platser uppgick till 2,6 procent. Tidigare har den nivån på andelen lediga platser motsvarat en betydligt lägre arbetslöshet, på under 6 procent.

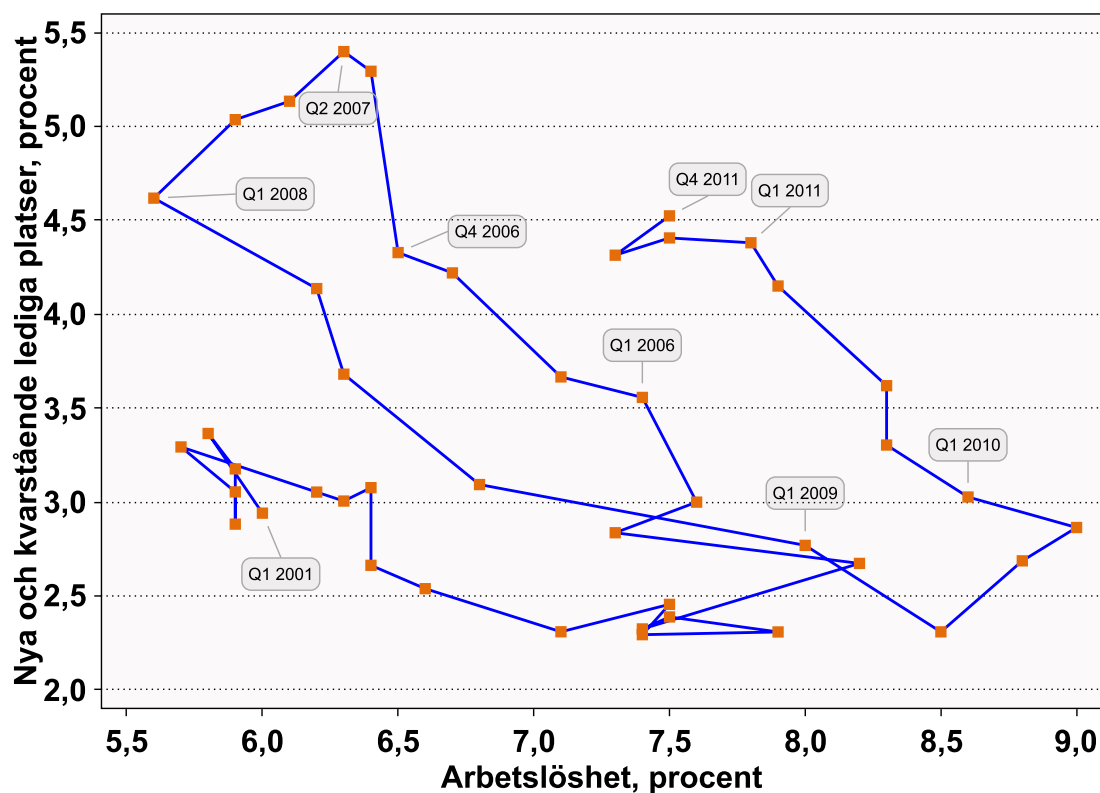
Även om Beveridgekurvan i vissa fall har tenderat att skifta tillbaka under återhämtningsfaser är det mycket som talar för att kurvan inte kommer att återvända till tidigare positioner i förhållande till andelen lediga platser om inte särskilda åtgärder snabbt sätts in för att komma till rätta med matchningsproblemen. Den strukturella förändringen på arbetsmarknaden är möjligen tydligare i Sverige, som är mer exportberoende än USA:s ekonomi, vilket driver strukturomvandlingen i Sverige mot ett allt högre tjänste- och kunskapsinnehåll i exporten. Även den mer hemmamarknadsbaserade tjänsteproduktionen utsätts för ökat internationellt konkurrenstryck, både via tjänster som importeras till Sverige samt via etableringar av utländska tjänsteföretag och konkurrenter på den svenska hemmamarknaden.

Diagram 8 USA:s Beveridgekurva

Källa: US Department of Labor, Bureau of labor Statistics, Macrobond.

Diagram 9 Sveriges Beveridgekurva

Källa: Arbetsförmedlingen, SCB, Macrobond.

Ännu ett tecken på den försämrade matchningen på svensk arbetsmarknad är att företag inom särskilt arbetskraftsintensiva och kunskapsintensiva tjänstebranscher tenderar att behålla sin arbetskraft trots att konjunkturen försämras. Detta brukar beskrivas som att företag hamstrar personal. Almega räknar med att särskilt företag inom kunskapsintensiva tjänstebranscher i år åter kommer att hamstra personal, liksom de gjorde under den korta svackan för tjänstesektorn under den senaste finanskrisen. Denna hamstring medför lägre produktivitet och försämrad lönsamhet, och förutsätter en kort konjunktursvacka, eftersom en sådan strategi inte håller i längden om konjunkturen fortsätter vara svag. I sådant fall klarar företagen som hamstrar personal inte i långa loppet de ökade arbetskraftskostnaderna med sämre produktivitet och tvingas med tiden dra ned på personal då smärtgränsen är nådd för vad företaget klarar av i kostnadsökningar.

4 Fördjupning: Arbetskraftens fortsatta klättring mot allt högre kunskapsnivåer

Almega har uppmärksammat att ökningen av sysselsättningen i Sverige under de senaste två decennierna främst kommit inom kunskapsintensiva tjänstebranscher. Sysselsättningen har fallit inom övriga sektorer utom inom byggverksamhet och övrig verksamhet (energiförsörjning, vatten, avlopp, avfall med mera samt hushållens icke-vinstdrivande organisationer), se tabell 6 nedan. Det vill säga, 235 000 jobb försvann sammantaget inom offentlig verksamhet, industrin, jord- och skogsbruk samt fiskerinäringen mellan år 1993 och 2011. Samtidigt ökade sysselsättningen med omkring 600 000 inom den privata tjänstesektorn, som alltså bidrog mest till den totala sysselsättningsökningen. Av denna starka ökning kom drygt 3/4 av jobben i de kunskapsintensiva tjänstebranscherna (KIS).²⁷ Antalet sysselsatta inom dessa KIS-branscher inom näringslivet uppgick till över en miljon under 2011.

Tabell 6 Antal sysselsatta i olika sektorer i svensk ekonomi, tusental

	1993	2011	1993-2011 Förändring Tusental	Andel av föränd- ringen totalt Procentandel
Privat tjänstesektor totalt	1504	2105	601	120,0
varav kunskapsintensiva branscher	568	1030	462	92,2
Jordbruk, skogsbruk och fiske	149	93	-56	-11,2
Gruv- och tillverkningsIndustrin	695	621	-74	-14,8
Byggverksamhet	224	321	97	19,4
Offentlig verksamhet	1398	1293	-105	-21,0
Övrig verksamhet	132	170	38	7,6
Ekonomi totalt	4102	4603	501	100,0

Källa: SCB (nationalräkenskaperna), Almega.

²⁷ KIS är en förkortning av Knowledge Intensive Services. Vi har använt Eurostats definition av de branscher som ingår i KIS enligt den nya branschklassificeringen SNI 2007. Summeringen av KIS-branscherna är gjord utifrån den branschindelning som redovisas i de svenska nationalräkenskaperna. Följande branscher har alltså summerats där kunskapsintensiva tjänsteföretag dominerar: informations- och kommunikationsverksamhet, finans- och försäkringsverksamhet, juridik, ekonomi, vetenskap, teknik, uthyrning fastighetsservice, resetjänster och stödtjänster, utbildning, vård, sociala tjänster samt kultur, nöje och fritid.

Andelen anställda inom den kunskapsintensiva tjänstesektorn totalt, (inklusive offentligt anställda) har ökat över tiden och uppgår nu till cirka 2,3 miljoner, motsvarande 47,8 procent av det totala antalet anställda i hela ekonomin.²⁸ Sverige sticker här ut med en betydligt högre andel sysselsatta i kunskapsintensiva branscher än många andra länder, bland annat jämfört med EU-länderna. Sveriges andel är också högre än i våra nordiska grannländer.²⁹

Almega har saknat övergripande information om vilken typ av arbetskraft som försvunnit respektive växt fram i svensk ekonomi under de senaste 20 åren. Vi syftar här på information om arbetskraftens utbildningsnivåer, utbildningsinriktning, yrkeskategorier med mera. Eftersom produktionen i den kunskapsintensiva tjänstesektorn har tyngdpunkt på just kunskapsintensiv produktion, har vi utgått från att arbetskraften där består av en relativt stor andel högkvalificerad arbetskraft. Almega har haft tillgång till äldre data som också visat detta, men saknat en sammanhängande bild av olika branschers förändrade kompetens inom personalen under de senaste två decennierna. Under vår datainsamling för detta fördjupningsavsnitt har vi bland annat fått fram att andelen högutbildade, minst treårig högskoleutbildning, är högst inom kunskapsintensiva branscher, cirka 38 procent.

Almega har också noterat att flera av de kunskapsintensiva branscherna rapporterat ökad brist på personal under de senaste högkonjunkturerna. Däremot har det saknats övergripande uppgifter om vilken typ av kompetens samt vilka yrkeskategorier som det varit särskild brist på i dessa branscher.

Mot bakgrund av denna ofullständiga bild av strukturomvandlingen mot en ökad kunskapsintensiv tjänsteproduktion i Sverige har Almega nu fått fram data som ger en klarare och övergripande bild av arbetskraftens förändring mot en allt högre kunskapsnivå under de senaste två decennierna. Med hjälp av SCB-data över utbildningsnivåer, utbildningsinriktning, yrkeskategorier samt arbetslöshetstal för olika yrkeskategorier, med fokus på kunskapsintensiva branscher, har bilden av arbetskraftens förändrade sammansättning i dessa branscher blivit tydligare. I följande avsnitt presenteras en sammanfattning av denna bild och radikala förändring mot en allt högre kunskapsnivå inom produktionen i Sverige sedan början av 1990-talet.

4.1 Kompetensnivån stiger i alla sektorer, men mest i tjänstesektorn

Under de senaste två decennierna har andelen högutbildad arbetskraft ökat i samtliga sektorer i svensk ekonomi, vilket speglar det ökade kunskapsinnehållet i produktionen. Med andra ord har kraven på högre utbildning för jobben inom i stort sett alla delar av

²⁸ Beräknat utifrån RAMS (SCB).

²⁹ Statistics in focus, Science and Technology, Tomas Meri, Eurostat, 18/2008.

ekonomin ökat i samband med allt mer avancerad produktion av tjänster och varor, innovationer, ny teknik, förändrad arbetsorganisation med mera. Andelen anställda med högskoleutbildning från tre år och uppåt av det totala antalet anställda i svensk ekonomi har ökat från 12,5 procent 1993 till 23,7 procent 2010. Även andelen med minst treårig gymnasieutbildning upp till tvåårig högskoleutbildning ökade sin andel av antalet anställda. Denna grupp dominerar i dagsläget bland dem som har jobb. De utgör nu cirka 40 procent av det totala antalet anställda i Sverige. Andelen lågutbildade med högst 2 års gymnasieutbildning har däremot minskat markant. Från att ha dominerat arbetskraften och utgjort cirka 60 procent av det totala antalet anställda i Sverige år 1993, minskade deras andel kraftigt, till cirka 36 procent år 2010, se tabell 7 samt diagram 10.

Tabell 7 Andel hög-, mellan- och lågutbildade av totalt antal anställda i svensk ekonomi

	1993	2010	1993-2010 Förändring procentenheter
Andel högutbildad personal med minst tre års högskoleutbildning	12,5	23,7	11,2
Andel med treårig gymnasieutbildning upp till tvåårig högskoleutbildning	27,2	39,7	12,5
Andel lågutbildad personal med högst två års gymnasieutbildning	59,5	36,1	-23,4
Uppgift om utbildningsnivå saknas	0,8	0,5	

Källa: SCB (RAMS).

Om vi utgår från andelarna för de olika utbildningsnivåerna i tabell 7 ovan, och räknar om dem i antal sysselsatta personer³⁰ enligt en annan källa från SCB³¹ som visar antal sysselsatta i de olika sektorerna, får vi en grov uppskattning av vad andelarna motsvarar i antal sysselsatta personer samt förändringen i tusentals sysselsatta över perioden 1993-2010, se tabell 8.

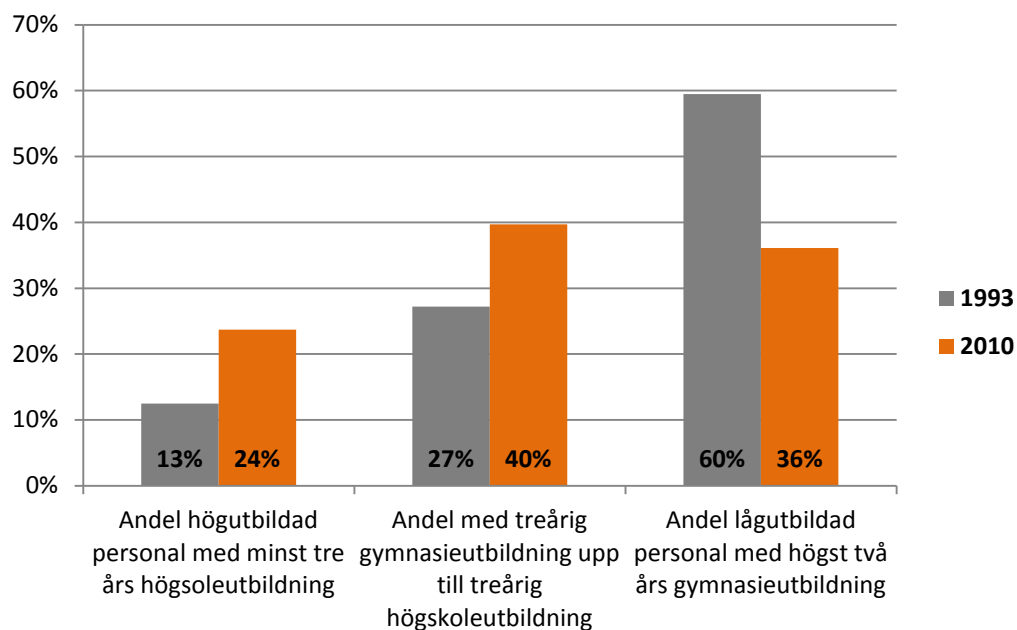
Medan Sveriges totala sysselsättning ökade med cirka 400 000 jobb mellan 1993 och 2010, minskade antalet sysselsatta med högst 2 års gymnasieutbildning med hela 800 000. Antalet sysselsatta med minst treårig högskoleutbildning ökade samtidigt med

³⁰ Sysselsatta personer omfattar till skillnad mot antal anställda även egenföretagare samt personer i arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

³¹ Nationalräkenskaperna.

cirka 550 000, och övriga sysselsatta med treårig gymnasieutbildning upp till tvåårig högskoleutbildning ökade mest, med cirka 670 000, se tabell 8.³²

Diagram 10 Andel hög-, mellan- och lågutbildade av totalt antal anställda i svensk ekonomi

Källa: SCB, RAMS.

Det är främst inom tjänstesektorn som andelen med minst treårig högskoleutbildning ökat, från 15,4 procent 1993 till drygt 27 procent 2010, och inom tjänstesektorn är det främst kunskapsintensiva tjänstebranscher som förklarar den starka ökningen. Där låg andelen högutbildade högst, på cirka 38 procent i genomsnitt år 2010, se tabell 9.

³² Detta är en grov uppskattning av förändringen av antalet sysselsatta i de olika utbildningsnivåerna med utgångspunkt från de framräknade andelarna av totalt antal anställda enligt RAMS, applicerade på data över antal sysselsatta enligt nationalräkenskaperna.

Tabell 8 Antal sysselsatta hög-, mellan- och lågutbildade, tusental

	1993	2010	1993-2010 Förändring Tusental
Antal högutbildad personal med minst tre års högskoleutbildning	513	1067	554
Antal med treårig gymnasieutbildning upp till tvåårig högskoleutbildning	1116	1788	672
Antal lågutbildad personal med högst två års gymnasieutbildning	2441	1626	-815
Uppgift om utbildningsnivå saknas	33	23	-10
Sysselsättning totalt	4102	4503	401

Källa: SCB, RAMS samt nationalräkenskaperna. Uppskattningar utifrån andelarna för de olika utbildningsnivåerna enligt RAMS de två åren 1993 respektive 2010.

I början av 1990-talet var cirka hälften av de anställda inom den kunskapsintensiva tjänstesektorn lågutbildad personal, alltså med högst tvåårig gymnasieutbildning. Denna andel krympte kraftigt under loppet av de senaste 20 åren till knappt 30 procent. Under 2010 var andelen anställda inom KIS med minst treårig högskoleutbildning större, cirka 38 procent. Förhållandet mellan de två grupperna har alltså kastats om under perioden, se tabell 9. Inom övriga sektorer har gruppen lågutbildade fortfarande störst andel av antalet anställda, men deras andelar har krympt kraftigt jämfört med början av 1990-talet.

Ökningen av antalet sysselsatta med minst treårig högskoleutbildning i Sverige, från drygt 500 000 1993 till drygt en miljon personer år 2010, återfinns främst inom tjänstesektorn, som svarat för nära 60 procent av den totala ökningen av den högutbildade arbetskraften. De kunskapsintensiva tjänstebranscherna har stått för drygt hälften av den totala ökningen av antalet sysselsatta med den högre utbildningsnivån.

Värt att notera är att den högutbildade personalen bidragit till ökad sysselsättning inom samtliga sektorer, se tabell 10. Bland dessa övriga sektorer har ökningen varit störst inom industrin, där 48 000 fler jobb för högutbildade tillkommit jämfört med år 1993. De här siffrorna speglar den snabba strukturomvandlingen mot en alltmer kunskapsintensiv produktion, som präglar alla delar av ekonomin. Den kraftiga ökningen inom tjänstesektorn hör samman med att tjänsteproduktionen blir alltmer integrerad med övriga sektorer och att tjänsteinnehållet ökar i hela ekonomin.

Tabell 9 Andel anställda med eftergymnasial utbildning 3 år eller längre inkl. forskarutbildning (HÖG) samt andel anställda med högst tvåårig gymnasieutbildning (LÅG)

	HÖG	HÖG	LÅG	LÅG
	År 1993	År 2010	År 1993	År 2010
Tjänstesektorn totalt	15,4	27,4	54,7	31,7
varav kunskapsintensiva branscher	20,0	37,9	49,1	27,2
Jordbruk, skogsbruk och fiske	2,6	7,5	79,6	58,0
Gruv- och tillverkningsIndustrin	6,1	14,7	69,3	45,2
Byggverksamhet	2,2	4,6	78,0	54,6
Ekonomi totalt	12,5	23,7	59,5	36,1

Källa: SCB (RAMS). I tjänstesektorn ingår här även offentlig verksamhet.

Tabell 10 Antal sysselsatta i olika sektorer med eftergymnasial utbildning 3 år eller längre, tusental

	1993	2010	1993-2010 Förändring Tusental	Andel av föränd- ringen totalt Procentandel
Tjänstesektorn totalt	232	559	328	59,1
varav kunskapsintensiva branscher	174	465	291	52,5
Andel av tjänstesektorn i %	75	83	89	
Jordbruk, skogsbruk och fiske	4	7	3	0,6
Gruv- och tillverkningsIndustrin	42	90	48	8,7
Byggverksamhet	5	14	9	1,6
Ekonomi totalt	513	1067	554	
Varav tjänstesektorn, andel i %	45	52		

Källa: SCB, RAMS samt nationalräkenskaperna. Uppskattningar utifrån andelen högskoleutbildade enligt RAMS de två åren 1993 respektive 2010. I tjänstesektorn ingår här även sysselsatta i offentlig sektor.

4.2 Allt starkare samspel mellan tjänstesektorn och övriga sektorer

Även om andelen högskoleutbildade också ökat inom industrin så ligger motsvarande andel inom tjänstesektorn betydligt högre, på drygt 27 procent, jämfört med i industrin där motsvarande andel nu uppgår till knappt 15 procent. Motsvarande andel inom byggverksamhet är ännu lägre, knappt 5 procent. Detta betyder emellertid inte att industrins produktion är lågteknologisk med lågt kunskapsinnehåll, eftersom industrin och även byggverksamheten i hög grad köper in mycket högkvalificerade tjänster för sin produktion. Över hälften av dem som sysselsätts inom tjänstesektorn och jobbar med leveranser till industrin kan härledas till de kunskapsintensiva tjänstebranscherna. Nära 180 000 sysselsattes i mitten på 2000-talet inom kunskapsintensiva tjänstebranscher för att leverera tjänster till industrin. Andelen sysselsatta som levererar kunskapsintensiva tjänster till industrin har dessutom ökat över tiden och är större i dag jämfört med 1990-talet.³³ Denna trend stämmer också bra med den allmänna trenden mot ökat kunskapsinnehåll inom både industri- och tjänsteproduktionen.

Den ökade specialiseringen kan illustreras med den gradvis minskade sysselsättningen inom tillverkningsindustrin under de senaste två decennierna medan sysselsättningen ökat kraftigt inom olika typer av företagstjänster, se diagram 11 nedan. Medan industrins sysselsättning hade minskat med 78 000 mellan första kvartalet 1993 och fjärde kvartalet 2011³⁴ hade en rad företagstjänstbranscher ökat med sammanlagt 290 000 fler sysselsatta. Det visar också att ökningen inom dessa tjänstebranscher inte enbart beror på outsourcing från industrin, utan även på ökad efterfrågan på företagstjänster från andra sektorer i ekonomin, då ökningen inom företagstjänster varit betydligt större än minskningen av industrins sysselsättning.

Industrins sysselsättning har alltså minskat under en längre period som en följd av ökad specialisering och outsourcing. Industrin köper med andra ord in tjänster samt insatsvaror i större omfattning, och bidrar indirekt till fler jobb i tjänstesektorn, medan jobben inom industrin blir alltmer avancerade samt automatiserade. Räknar man med dem som sysselsätts inom tjänstesektorn totalt för leveranser till industrin finns beräkningar på att det i mitten av 2000-talet handlade om drygt 300 000 jobb, varav alltså nära 180 000 i kunskapsintensiva branscher. Betydligt fler än så sysselsätts inom de kunskapsintensiva tjänstebranscherna totalt sett, tack vare efterfrågan från andra delar av ekonomin än industrin. År 2005 sysselsatte de kunskapsintensiva tjänstebranscherna inom näringslivet totalt omkring 850 000 personer. Fram till och med 2011 hade antalet sysselsatta i kunskapsintensiva tjänstesektorn ökat till drygt en miljon.

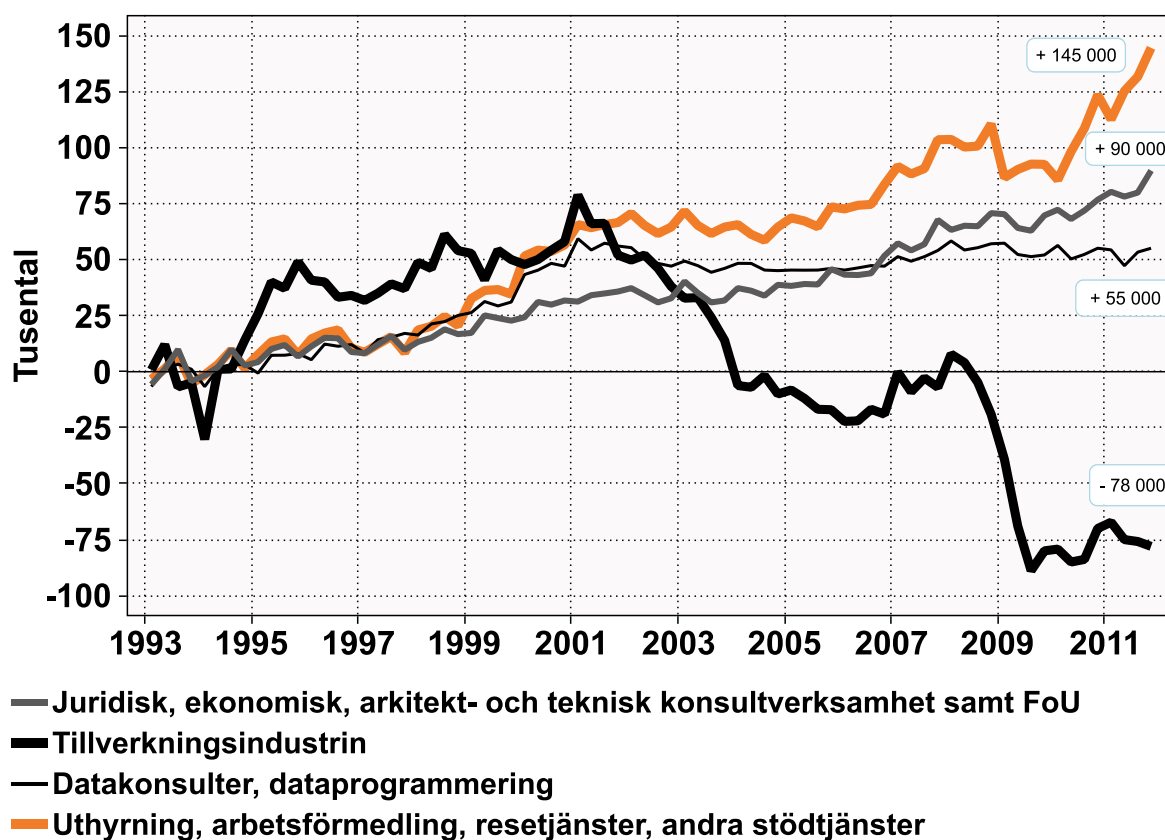
³³ Se vidare Det nya näringslivet – sambandet mellan industrin och tjänstesektorn, Lena Hagman, Almega, Daniel Lind, Unionen, december 2008.

³⁴ Säsongrensade data från nationalräkenskaperna. Säsongrensning gjord i Macrobond.

Den totala sysselsättningen inom enbart företagstjänster av olika slag uppgår i dag till drygt 600 000.³⁵

Byggindustrin är exempel på en bransch som genererar allt fler jobb inom företagstjänster. Den har i dag ett större tjänsteinnehåll än tidigare, och köper in alltmer kunskapsintensiva tjänster för sin produktion.

Diagram 11 Förändringen av sysselsättningen räknat från sysselsättningsnivån per bransch under första kvartalet 1993, säsongsrensat

Källa: SCB, Macrobond.

En analys från Sveriges Byggindustrier visar att sambandet mellan byggindustrin och tjänstesektorn blivit allt starkare genom byggindustrins ökade inköp av tjänster, och inte minst kunskapsintensiva företagstjänster.³⁶ Sveriges Byggindustrier förutspår att denna utveckling kommer att förstärkas framöver och leda till allt högre utbildningskrav på arbetskraften, både inom branschen och på den tjänsteproduktion som branschen

³⁵ Här ingår företag med kärnverksamhet inom bl.a. IT, juridik, ekonomi, forskning, teknik, uthyrning, bemanningsföretag, resetjänster och andra stödtjänster. Dessa branscher ingår i definitionen av den kunskapsintensiva tjänstesektorn.

³⁶ Se Byggkonjunkturen, nr 3, 12 oktober 2011, Sveriges Byggindustrier.

efterfrågar. För att förbättra matchningen mellan byggföretagens efterfrågan på kompetens och utbudet av arbetskraft med matchande kompetens krävs ökad tillgång på kvalificerad arbetskraft som kan klara den allt mer komplexa och tjänsteinriktade utveckling som sker i branschen. En liknande utveckling har skett i samspelet mellan tjänstesektorn och övriga sektorer i ekonomin.

Tabell 11 Vilka sektorer skapar sysselsättning i tjänstesektorn?

	Tjänstesektorn		Företagstjänster	
	År 2005		År 2005	
	Antal		Antal	
	sysselsatta	procent	sysselsatta	procent
Andel som sysselsätts för leveranser till:				
Gruv- och tillverkningsindustrin	317741	10,1	120864	27,0
Byggindustrin	33891	1,1	12064	2,7
Tjänstesektorn	608224	19,3	206106	46,1
handel	97722	3,1	36367	8,1
företagstjänster	97708	3,1	48658	10,9
Post och telekom	23596	0,8	9747	2,2
banker, försäkringsbolag	17908	0,6	7911	1,8
utbildning	45409	1,4	10332	2,3
sjukvård, omsorg	66677	2,1	19657	4,4
rekreation, kultur	28430	0,9	7018	1,6
övriga tjänstebranscher	230774	7,3	66415	14,9
Övriga branscher	10650	0,3	4243	0,9
Slutlig efterfrågan	2184044	69,1	103623	23,2
(konsumtion, investeringar, export)				
		100,0		100,0

Källa: SCB, (nationalräkenskaperna, input-output-data avseende år 2005).

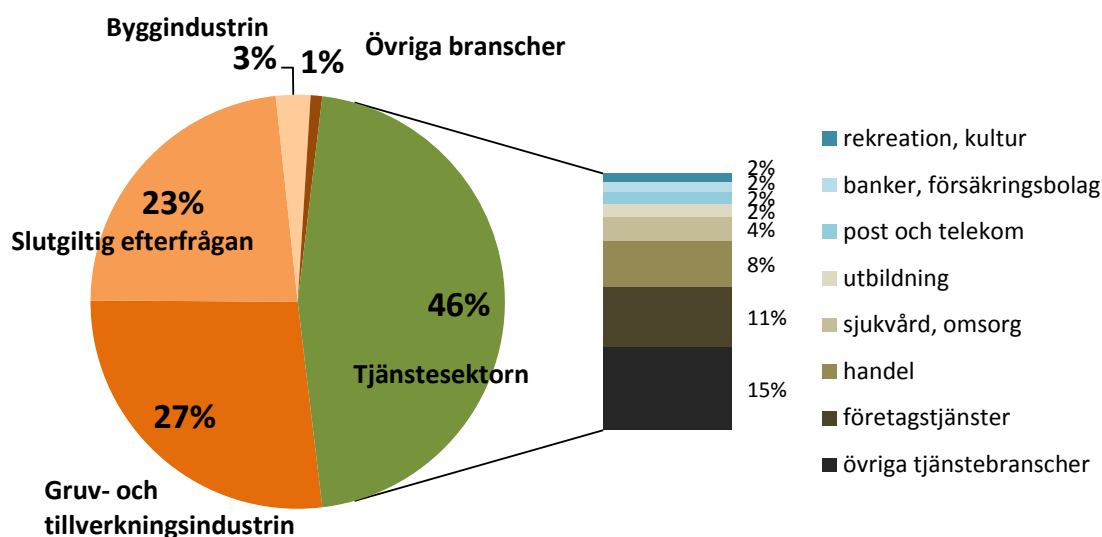
Industrins inköp av tjänster för sin produktion genererade cirka 10 procent av jobben i tjänstesektorn, inklusive sysselsatta i offentlig sektor, år 2005, medan tjänstesektorns egen efterfrågan på tjänster för sin produktion genererade nästan dubbelt så många jobb i tjänstesektorn, se tabell 11.

Drygt 19 procent av sysselsättningen i tjänstesektorn genereras av efterfrågan från tjänstesektorn. Gruv- och tillverkningsindustrin samt byggindustrin genererar tillsammans cirka 11 procent av jobben i tjänstesektorn.

Sammantaget genererades alltså cirka 30 procent av jobben i tjänstesektorn som en följd av olika branschers inköp av tjänster som insats i deras produktion. Följaktligen så skapades resten av jobben i tjänstesektorn, det vill säga 70 procent av sysselsättningen, som resultat av efterfrågan från privat och offentlig konsumtion samt investeringar eller export.

Gruv-, tillverknings- samt byggindustrin genererade nära 30 procent av sysselsättningen inom företagstjänster år 2005. Efterfrågan på företagstjänster från tjänstesektorn i sig genererade samtidigt 46 procent av jobben inom företagstjänster, se tabell 11. Med andra ord används företagstjänster mer eller mindre i samtliga sektorer i ekonomin.

Diagram 12 I vilken grad genererar olika branscher sysselsättningen inom företagstjänster?

Källa: SCB, nationalräkenskaperna, input-output-data avseende år 2005.

De senaste uppgifterna om hur många kunskapsintensiva tjänstjobb som efterfrågan från olika sektorer genererar avser mitten på 2000-talet. Motsvarande siffror för nuläget skulle förmodligen visa ännu fler anställda som levererar kunskapsintensiva tjänster som insats till produktionen i industrin och andra sektorer.³⁷ Dessutom köps i dag en större andel insatsvaror in från underleverantörer i varubranscher, vilket tillsammans med en ökad andel inköpta tjänster över tiden successivt höjt industrins förädlingsvärde.

³⁷ Ännu saknas motsvarande data för de senaste åren. Den senast tillgängliga input-output-statistiken avser år 2008, och publicerades i oktober 2011.

4.3 Hur har kompetensnivån i kunskapsintensiva tjänstebranscher förändrats?

Bland de kunskapsintensiva tjänstebranscherna varierar andelen anställda med minst treårig högskoleutbildning. Högst andel, drygt 70 procent, har forsknings- och utvecklingsföretag, vilket kan tyckas självklart. Även datakonsulter, utbildningsväsendet och hälso- och sjukvård har relativt höga andelar. Andelen högutbildade har ökat mest inom hälso- och sjukvård under perioden 1993-2007, se tabell 12 nedan.

Tabell 12 Andel anställda med eftergymnasial utbildning 3 år eller längre inkl. forskarutbildning

	1993 Andel Procent	2007 Andel Procent	1993-2007 Förändring procentenheter
Post- och tele-kommunikationsföretag	4,5	11,1	6,6
Banker och andra kreditinstitut inkl stödtjänster	14,2	33,8	19,6
Försäkringsbolag inkl stödtjänster	14,6	25,2	10,6
Uthyrningsfirmor	5,0	6,5	1,5
Datakonsulter och dataservicebyråer	30,1	43,5	13,4
Forsknings- o utvecklings-(FoU) institutioner	56,2	70,5	14,3
Andra företagsservicefirmor	18,6	27,6	9,0
Utbildningsväsendet	50,6	47,8	-2,8
Hälso- och sjukvård; veterinärer	17,0	44,5	27,4
Enheter för rekreation, kultur och sport	17,1	24,3	7,2

Källa: SCB (RAMS).

Tabellen ovan visar en ganska grov branschindelning av den kunskapsintensiva tjänstesektorn enligt en äldre branschklassificering. Under 2011 gick SCB över till en modernare och mer finfördelad branschindelning (SNI 2007). Härmed har vi fått fram andelen högutbildade på en mer detaljerad nivå, se tabell 13. Här framkommer ännu tydligare hur stor andelen högutbildade är i de olika kunskapsintensiva tjänstebranscherna. Flertalet av dessa branscher har en högre andel högutbildade än snittet för hela tjänstesektorn, som ligger på 27,4 procent. I tabell 13 är dessa branscher markerade med orange färg. Samtliga branscher i tabellen är definierade som kunskapsintensiva. Flertalet kunskapsintensiva tjänstebranscher finns inom det privata näringslivet. I tabell 13 ingår även anställda i både offentlig och privat sektor inom utbildning samt hälso- och sjukvård som har en högskoleutbildning på minst 3 år.

Tabell 13 Andel anställda med högre utbildning i kunskapsintensiva branscher

	År 2010
Vetenskaplig forskning och utveckling	71,1
Utbildning	49,6
Hälso- och sjukvård	49,1
Juridisk och ekonomisk konsultverksamhet	47,5
Verksamheter som utövas av huvudkontor; konsulttjänster till för	46,3
Dataprogrammering, datakonsultverksamhet och informationstjän	43,7
Arkitekt- och teknisk konsultverksamhet; teknisk provning och ana	41,9
Stödtjänster till finansiella tjänster och försäkring	38,5
Finansiella tjänster utom försäkring och pensionsfondsverksamhet	34,0
Andra specialiserade företagstjänster inkl. veterinärverksamhet	33,8
Förlagsverksamhet, film-, video- och tv-programproduktion, sändr	33,0
Arbetsförmedling, bemanning och andra personalrelaterade tjänst	27,1
Försäkring, återförsäkring och pensionsfondsverksamhet utom obl	25,8
Kultur, nöje och fritid	25,3
Reklam och marknadsundersökning	22,6
Telekommunikation	19,7
Rese-, bevaknings-, fastighetservice- och kontorstjänster m.m.	8,5
Tjänstesektorn totalt	27,4

Källa: SCB (RAMS).

Vi har konstaterat att andelen anställda med högre utbildning av totalt antal anställda i Sverige har ökat kraftigt under de senaste 20 åren, och särskilt inom kunskapsintensiva tjänstebranscher. I närmast följande avsnitt går vi djupare in på vilka utbildningsinriktningar som dominerar i de kunskapsintensiva branscherna.

4.4 Vilka högskoleutbildningar efterfrågas i de kunskapsintensiva tjänsteföretagen?

Kunskapsintensiva tjänsteföretag (KIS, Knowledge-intensive services) är en snabbt växande del av tjänstesektorn, och består av näringsgrenar där företagen har en stor andel högskoleutbildade bland sina anställda³⁸. KIS omfattar 14 branscher som brukar grupperas i fyra huvudområden.

- A. Knowledge-intensive market services – rederier, flygbolag, företagstjänster. 335 000 anställda år 2010.
- B. High-tech knowledge-intensive services: IT- och telekomföretag, medieföretag, FoU-företag. 152 000 anställda.
- C. Knowledge-intensive financial services: banker, försäkrings- och finansbolag. 90 000 anställda.
- D. Other knowledge-intensive services: utbildning och vård med mera. 1,5 miljoner anställda.

Totalt var hela 2,1 miljoner personer anställda inom de kunskapsintensiva tjänstenäringarna i Sverige år 2010, varav en betydande del inom offentlig sektor.

Tabell 14 Anställdas utbildningsnivåer per KIS-område

<i>Utbildningsnivå</i>	A Knowledge-intensive market services	B High-tech knowledge-intensive services	C Knowledge-intensive financial services	D Other knowledge-intensive services	Totalt KIS
Förgymnasial	6%	4%	4%	6%	6%
Gymnasial	39%	31%	43%	39%	38%
Eftergymn 1-2 år	20%	23%	17%	18%	18%
Eftergymn 3+ år	35%	43%	35%	38%	38%
Andel högskoleutbildade	54%	66%	53%	55%	56%

Källa: SCB, RAMS.

Tabellen ovan visar att i KIS-sektorn har i genomsnitt 56 procent av de anställda en högskoleutbildning. Högst andel finns i de högteknologiska kunskapsintensiva tjänsteföretagen med 66 procent högskolebakgrund bland de anställda. Lång

³⁸ Definitionen av KIS är gjord av EU:s statistikproducent Eurostat.

eftergymnasial utbildning är mycket vanligt i KIS-sektorn, hela 38 procent av de anställda har genomgått långa akademiska utbildningar.

Kunskapsintensiteten medför ett stort behov av att rekrytera högskoleutbildade, och KIS-företagen suger upp en stor del av alla studenter från landets högskolor och universitet. Totalt sett har nästan 1,2 miljoner personer i sektorn eftergymnasial utbildning, varav cirka 800 000 har lång högskoleutbildning. Det innebär att två tredjedelar av alla med lång högskoleutbildning i Sverige jobbar i kunskapsintensiva tjänsteföretag. KIS-sektorn framstår därmed som den viktigaste arbetsmarknaden för högskoleutbildade.

4.4.1 Utbildningsprofiler i några av de kunskapsintensiva tjänstebranscherna

Olika delar av den kunskapsintensiva tjänstesektorn efterfrågar olika typer av kunskaper och utbildningar, och därför skiljer sig rekryteringsmönstren mellan branscherna. Här ges en överblick av branschernas utbildningsprofiler, det vill säga vilka den vanligaste utbildningsbakgrunden är bland de anställda.

Statistiken över de anställdas utbildningsbakgrund är indelad på 24 utbildningsgrupper, och fyra utbildningsnivåer. Nedan visas antal anställda med eftergymnasial bakgrund med minst treårig högskoleutbildning, fördelat på de fem största utbildningsområdena. Siffrorna gäller år 2010, och är hämtade från SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik, RAMS.

A. Knowledge-intensive market services

Market services avser tjänster inom näringslivet, och de som är kunskapsintensiva består av olika typer av företagstjänster som delvis är av karaktären förmedlingstjänster (rederier, bemanningsföretag och flygbolag), och delvis av karaktären producenttjänster (företagstjänster av konsultkaraktär).

Kommunikation (rederier och flygbolag)

Denna KIS-bransch har en förhållandevis unik profil. Många högskoleutbildade i branschen har utbildat sig med inriktning mot transporttjänster. Detta omfattar utbildningar inriktade mot planering, genomförande och ledning av transporter till lands till sjöss och i luften samt service i anslutning till desamma. Därefter kommer teknisk utbildning, följt av företagsekonomi, handel och administration.

Tabell 15 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom kommunikation

<u>Lång högskoleutbildning, 3+ år</u>	<u>Antal personer</u>	<u>Andel av gruppen</u>
Transporttjänster	1480	34%
Teknik och teknisk industri	1149	26%
Företagsekonomi, handel och administration	604	14%
Samhälls- och beteendevetenskap	171	4%
Pedagogik och lärarutbildning	169	4%
Övriga inriktningar	669	18%

Källa: SCB, RAMS

Företagstjänster (byråer, konsulter med mera)

Branschen består av företag inom juridik, ekonomi, forskning och utveckling med flera områden. Inom företagstjänsterna dominerar teknisk utbildning bland de anställda med lång eftergymnasial utbildning. Därefter följer företagsekonomi samt samhällsbyggnad och byggt teknik. Juridik och rättsvetenskap är en ganska vanlig utbildningsbakgrund bland dem med lång högskoleutbildning. Bilden stämmer väl överens med att branschen levererar kunskapsintensiva tjänster av både teknisk, ekonomisk och juridisk art.

Tabell 16 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom företagstjänster

<u>Lång högskoleutbildning, 3+ år</u>	<u>Antal personer</u>	<u>Andel av gruppen</u>
Teknik och teknisk industri	25914	24%
Företagsekonomi, handel och administration	22953	21%
Samhällsbyggnad och byggnadsteknik	12799	12%
Juridik och rättsvetenskap	9279	8%
Samhälls- och beteendevetenskap	6727	6%
Övriga inriktningar	31708	29%

Källa: SCB, RAMS

Bemanningsföretag, arbetsförmedlingar och rekryteringsföretag

Branschen består av bemanningsföretag, arbetsförmedlingar och rekryteringsföretag. I branschen finns en relativt bred utbildningsprofil, vilket är väntat eftersom branschen levererar tjänster till hela näringslivet. Utbildning inom företagsekonomi, handel och administration är vanligt, särskilt bland de med lång högskoleutbildning. Samma gäller för samhälls- och beteendevetenskaplig utbildning.

Tabell 17 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom bemanning etc.

<u>Lång högskoleutbildning, 3+ år</u>	<u>Antal personer</u>	<u>Andel av gruppen</u>
Företagsekonomi, handel och administration	4122	23%
Samhälls- och beteendevetenskap	3362	19%
Hälso- och sjukvård	1916	11%
Teknik och teknisk industri	1913	11%
Pedagogik och lärarutbildning	1433	8%
Övriga inriktningar	5152	29%

Källa: SCB, RAMS

B. High-tech knowledge-intensive services

Kan översättas som "högteknologiska kunskapsintensiva tjänster" och innefattar de branscher som har högst kunskapsinnehåll i sin verksamhet; media, IT och telekom.

Media, IT, Telekom

Denna bransch består av medieföretag (förlag, radio & tv) samt IT- och telekomföretag. Branschen är mycket teknikorienterad, och många har högskoleutbildning inriktad mot teknik, teknisk industri och data. Lite längre ner kommer företagsekonomi samt journalistik och information. Även konst och media finns med på listan, liksom samhälls- och beteendevetenskap.

Tabell 18 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom media, IT- och telekom

<u>Lång högskoleutbildning, 3+ år</u>	<u>Antal personer</u>	<u>Andel av gruppen</u>
Teknik och teknisk industri	23990	38%
Data	10279	16%
Företagsekonomi, handel och administration	9530	15%
Samhälls- och beteendevetenskap	3328	5%
Journalistik och information	3091	5%
Övriga inriktningar	13200	21%

Källa: SCB, RAMS

C. Knowledge-intensive financial services

Översätts med ”kunskapsintensiva finansiella tjänster” och består av branschen finans och försäkringar.

Finans och försäkringar

Branschen omfattar banker, försäkringsbolag och finansbolag. Branschens ekonomiska profil syns även tydligt i de anställdas utbildningsbakgrund, där företagsekonomi, handel och administration dominerar stort. På betydligt lägre nivå, men inte oviktigt, kommer utbildningar inom data, teknik, samhälls- och beteendevetenskap samt juridik och rättsvetenskap.

Tabell 19 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom finans och försäkringar

<u>Lång högskoleutbildning, 3+ år</u>	<u>Antal personer</u>	<u>Andel av gruppen</u>
Företagsekonomi, handel och administration	16617	52%
Samhälls- och beteendevetenskap	3622	11%
Juridik och rättsvetenskap	3346	10%
Teknik och teknisk industri	2362	7%
Data	1312	4%
Övriga inriktningar	4709	15%

Källa: SCB, RAMS

D. Other knowledge-intensive services

”Övriga kunskapsintensiva tjänster” består i huvudsak av offentlig verksamhet (innefattar även verksamheter med privat drift, till exempel friskolor och vårdföretag), inom sektorerna utbildning, vård, omsorg, förvaltningar, kultur, nöje och fritid.

Utbildning, vård, myndigheter med mera

Detta är den klart största KIS-branschen räknat till antalet anställda, och omfattar en stor del av den offentliga sektorn. Branschen består av ledning och administration av kommuner och myndigheter, försvaret, polis- och brandkår, för-, grund- och gymnasieskolor, universitet- och högskolor, vård- och omsorg, kultur- och idrottsverksamhet. Alltså en stor blandning av verksamheter, med både offentlig och privat drift. Sysselsättningen domineras av lärare och vårdpersonal, vilket syns tydligt i utbildningsstatistiken nedan.

Tabell 20 De vanligaste långa högskoleutbildningarna bland de anställda inom utbildning och vård med mera

<u>Lång högskoleutbildning, 3+ år</u>	<u>Antal personer</u>	<u>Andel av gruppen</u>
Pedagogik och lärarutbildning	184852	33%
Hälso- och sjukvård	159612	28%
Socialt arbete och omsorg	40580	7%
Samhälls- och beteendevetenskap	40368	7%
Företagsekonomi, handel och administration	26106	5%
Övriga inriktningar	115588	20%

Källa: SCB, RAMS

De kunskapsintensiva tjänsteföretagen återfinns i olika branscher i tjänstesektorn, som kan klumpas ihop till områden inom ramen för det övergripande begreppet KIS, Knowledge-intensive services. Inom KIS är utbildningsnivån hög, och en mycket stor del av alla högskoleutbildade jobbar i sektorn. Bilden av att vissa KIS-områden har starka kopplingar till tillverkningsindustrin förstärks av de ”utbildningsprofiler” som redovisats för verkamma i branscherna med lång högskoleutbildning. Inom företagstjänster, media, IT- och telekom är teknisk utbildning vanligast.

Inom andra KIS-branscher är samhällsvetenskapliga utbildningar och akademiska yrkesexamina mer efterfrågade. Ett exempel är finans och försäkringar, som domineras av företagsekonomiska utbildningar. Ett annat är utbildning och vård, som domineras av pedagogisk och vårdinriktad utbildning.

4.5 Brist på arbetskraft växande problem för de kunskapsintensiva branscherna

Vilka yrken är vanligast i de olika tjänstebranscherna och till vilka yrken och branscher söker sig ungdomar? Hur hög är arbetslösheten inom ett antal olika yrkeskategorier? Kan den höga ungdomsarbetslösheten kopplas till de yrken som ungdomar söker sig till? Svar på dessa frågor finns i följande avsnitt. Till vår hjälp har vi haft SCB:s yrkesregister³⁹ som omfattar samtliga personer folkbokförda från 16 år och uppåt i Sverige. Statistiken från yrkesregistret syftar i första hand till att ge årlig information om den arbetande befolkningens yrkesfördelning samt till att belysa yrkesutvecklingen inom olika branscher och samhällssektorer.⁴⁰

Syftet med att närmare studera yrkesfördelningen inom tjänstebranscher är dels att få reda på vilka yrken som är vanligast förekommande inom de olika tjänstebranscherna samt även, genom att titta på arbetslöshetstal, ta reda på hur utbudet av arbetskraft ser ut inom dessa yrkeskategorier. Finns det tecken på brister vad gäller kompetensförsörjningen inom något område? Ett annat syfte är att ta reda på till vilka yrken och branscher som de unga söker sig, för att få information om hur den framtida kompetensförsörjningen kan komma att utvecklas.

Inom tjänstesektorn totalt sett jobbar drygt 21 procent inom yrken som kräver längre högskoleutbildning (siffran skiljer sig ifrån RAMS eftersom yrkesregistret baseras på statistik för yrken som normalt sett kräver högskoleutbildning, medan RAMS baseras på detaljerad data om varje anställd individs utbildningsnivå, utbildningsinriktning med mera), vilket är en stor andel i jämförelse med till exempel tillverknings- och byggindustrin där motsvarande siffra är 10 respektive 2 procent. Men det är återigen viktigt att poängtera att industri- och tjänsteproduktion är mycket starkt integrerade. Det vill säga, industrin köper allt oftare in kunskapsintensiva tjänster från tjänsteföretag, speciellt företagstjänster såsom konsulttjänster, utveckling av IT-system samt forskning och utveckling.⁴¹ Detta kan delvis förklara att industrin i yrkesregistret visar på en så pass mycket lägre andel av yrken som kräver längre högskoleutbildning.

Störst andel personer som jobbar inom mer högkvalificerade yrken finns inom branschen information och kommunikation, vilken inkluderar bland annat dataprogrammering, datakonsultverksamhet, telekommunikation, informationstjänster

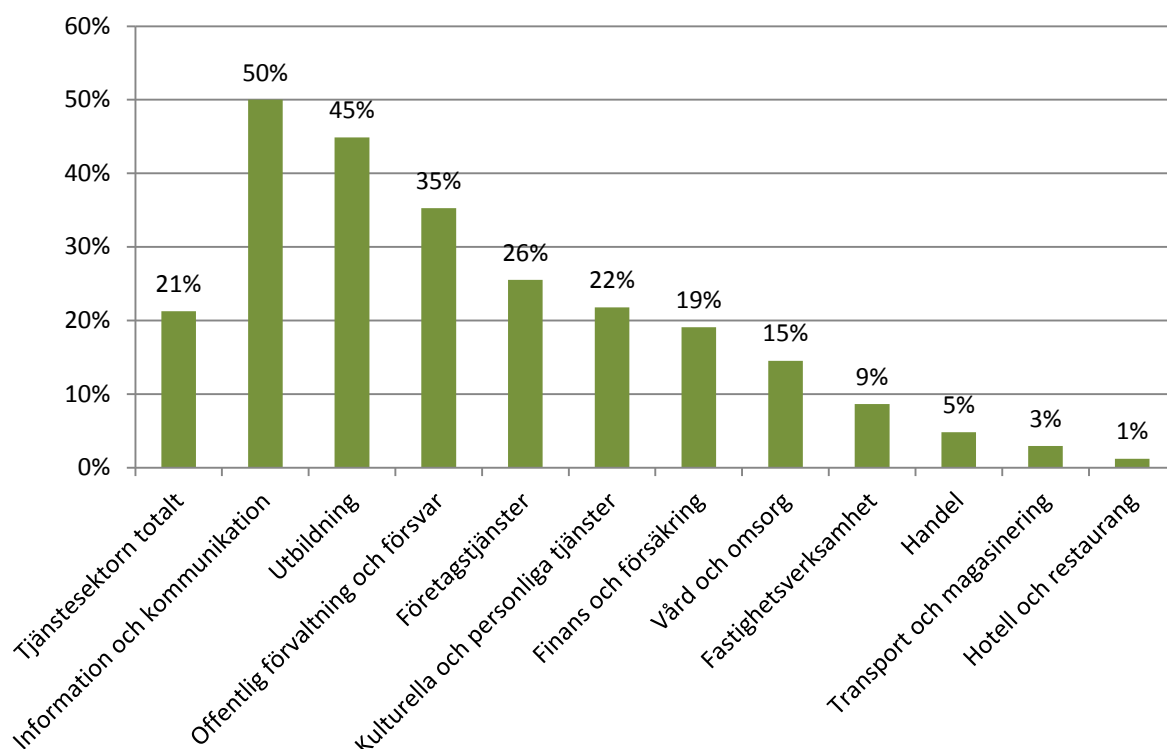
³⁹ Yrkesuppgifterna redovisas enligt Standard för svensk yrkesklassificering 1996, (SSYK-96), som bygger på den internationella yrkesklassifikationen International Standard Classification of Occupations 1988 (ISCO-88), samt den närstående ISCO-88(COM) som används vid rapportering och sammanställning av statistik inom den Europeiska unionen (EU).

⁴⁰ Yrkesuppgifterna i registret är klassificerade enligt Standard för svensk yrkesklassificering (SSYK96) på fyrsiffernivå, vilket motsvarar 355 klasser. Senast tillgängliga data avser år 2009.

⁴¹ Det Nya näringslivet, samspelet mellan industrin och tjänstesektorn, Almega och Unionen, 2008; Ekonomiska förutsättningar, teknikindustri och tjänster inför avtalsrörelsen 2011, en rapport från Unionen, Almega och Teknikföretagen, maj 2011. Se även avsnittet på sid. 32-35 i denna konjunkturrapport.

med mera, där hälften av de anställda har yrken som kräver längre högskoleutbildning. Även inom branscherna utbildning, offentlig förvaltning och försvar samt inom företagstjänster är andelen högkvalificerade yrken hög. Lägst andel personer som jobbar inom högkvalificerade yrken inom tjänstesektorn finns inom branschen hotell och restaurang.

Diagram 13 Personer inom tjänstebranscher med yrken som kräver minst tre års högskoleutbildning, 2009, andel av totalt antal anställda per bransch

Källa: SCB, yrkesregistret

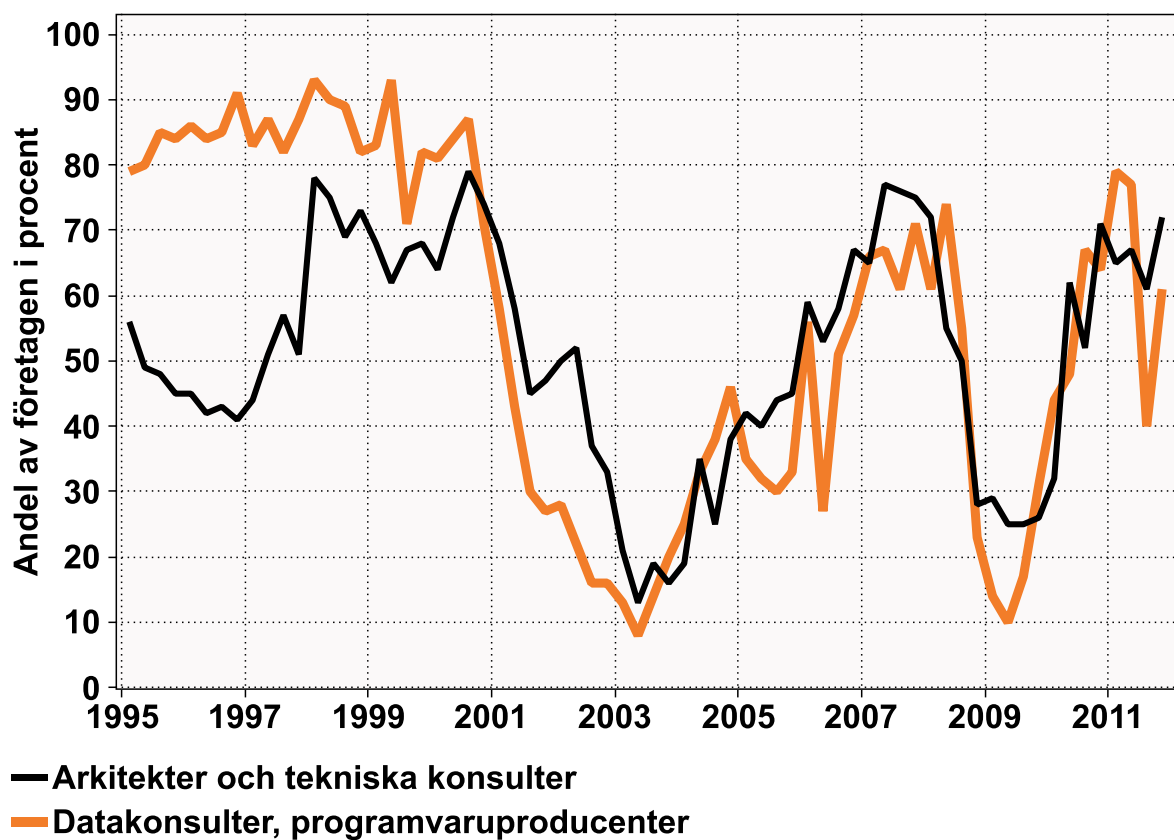
Under det senaste decenniet och även under finanskrisen var det främst kunskapsintensiva tjänstebranscher som bidrog till ökad sysselsättning. Det ledde också till att bristen på arbetskraft inom denna typ av branscher steg och höll tillbaka tillväxten av både produktion och sysselsättning mot slutet av högkonjunkturen år 2007. Almega har i flera av sina tidigare konjunkturrapporter varnat för att flaskhalsarna på arbetsmarknaden för dessa tjänstebranscher snabbt skulle återvända i den följande konjunkturuppgången, vilket också inträffade under 2011.⁴² Den öppna arbetslösheten låg, trots hög tillväxt, kvar på en hög nivå under 2011, delvis beroende på den försämrade matchningen mellan utbud och efterfrågan på arbetsmarknaden.⁴³ Under

⁴² Se till exempel Almegas konjunkturrapporter oktober 2008 och maj 2011

⁴³ Almegas konjunkturrapport oktober 2011

fjärde kvartalet förra året uppgav exempelvis över 70 procent av företagen inom arkitekt- och teknikonsultbranschen och över 60 procent av företagen i datakonsultbranschen att brist på arbetskraft var det främsta hindret för företagets verksamhet, se diagram 14. För att klara den framtida kompetensförsörjningen inom dessa och andra kunskapsintensiva branscher är det viktigt att unga skaffar sig utbildning som matchar de kunskapsintensiva företagens behov av kompetens.

Diagram 14 Andel av företagen bland arkitekter, tekniska konsulter samt datakonsulter, programvaruproducenter och liknande som svarat att brist på arbetskraft är främsta hindret för företagets verksamhet, säsongsrensat

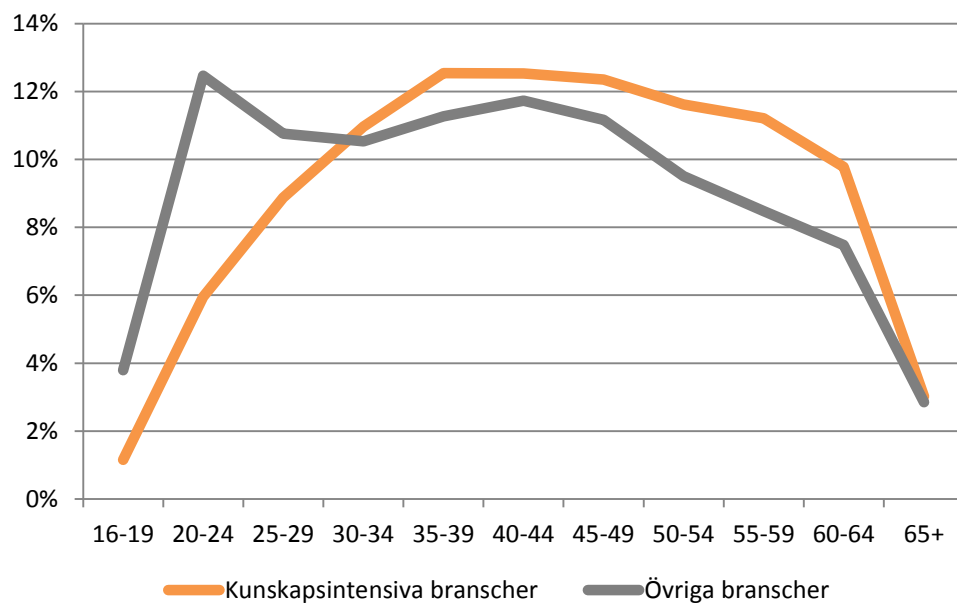

Källa: KI-barometern, Macrobond

4.5.1 Unga söker sig i mindre grad till KIS-branscher

Åldersfördelningen i de kunskapsintensiva branscherna är totalt sett relativt jämn. I jämförelse med övriga branscher har emellertid KIS en något större andel äldre anställda, från 50 år och uppåt, medan de övriga branscherna har en betydligt större andel anställda i åldern 20-24, se diagram 15.

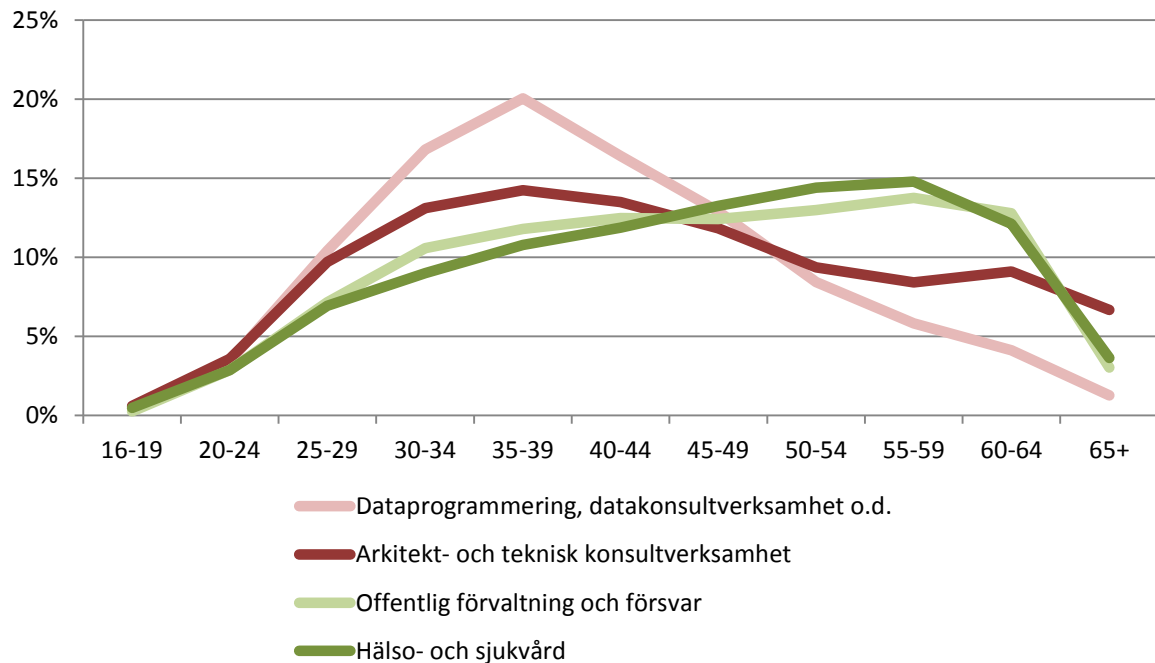
Diagram 15, Åldersfördelning, anställda inom kunskapsintensiva samt övriga branscher, 2010

Källa: SCB, RAMS

Vissa KIS-branscher som exempelvis hälso- och sjukvård, offentlig förvaltning och försvar har dock en överrepresentation av äldre anställda, se diagram 16. Det skulle kunna indikera att framtida pensionsavgångar i dessa branscher kan innebära relativt större problem jämfört med övriga branscher.

Diagram 16, Åldersfördelning anställda inom några utvalda kunskapsintensiva branscher, 2010

Källa: SCB, RAMS

I Länsstyrelsens rapport Stockholm 2020 – en utbildnings och arbetsmarknadsprognos, signalerar man att vården är en av de branscher där det i framtiden kommer att råda brist på arbetskraft. Även arbetsförmedlingen flaggar för att bristen på högskoleutbildad personal inom hälso- och sjukvård kommer fortsätta vara stor under de närmaste 5 till 10 åren. Det gäller framförallt läkare, tandläkare samt vidareutbildade sjuksköterskor. Bristen på lärare väntas också öka under samma period på grund av ökade pensionsavgångar samt stigande elevunderlag.⁴⁴

I andra KIS-branscher som dataprogrammering och datakonsultverksamhet samt arkitekter ser åldersstrukturen annorlunda ut. I dessa branscher är andelen unga betydligt högre, där störst andel anställda återfinns inom åldersgruppen 35-39 år. Trots det relativt stora inflödet av unga till dessa branscher har många företag inom branscherna problem med att hitta arbetskraft. Som tidigare nämnts så uppgav 60 respektive 70 procent av företagen i dessa branscher att brist på arbetskraft var det främsta hindret för företagets verksamhet. Den främsta orsaken till det är att branschen växer snabbare än inflödet av ny personal, det vill säga antalet nyutexaminerade i dessa branscher räcker inte till för att fylla upp rekryteringsbehovet. Det är inte bara brist på antal anställda som utgör ett problem i dessa branscher, utan man saknar även vissa typer av kompetenser. Enligt IT & Telekomföretagen råder ett

⁴⁴ Arbetsförmedlingen, Var finns jobben, 26 januari 2012

starkt eller mycket starkt rekryteringsbehov för nästan alla IT- och telekomyrkesroller de närmaste tre åren. Det är inte enbart de traditionella yrkena som exempelvis systemutvecklare som efterfrågas, utan även yrken som ligger närmare affärerna och användarna som exempelvis projektledare, IT-arkitekter, verksamhetsutvecklare och testare.⁴⁵ Enligt Svenskt Näringslivs rekryteringsenkät⁴⁶ är IT- och telekomföretagen en av de branscher som har störst rekryteringsbehov⁴⁷. Hela 85 procent av IT&Telekomföretagen har försökt rekrytera under de senaste månaderna, att jämföra med hälften i snitt för näringslivet. Av de IT- och telekomföretag som försökt rekrytera upplever 75 procent att det varit svårt eller mycket svårt att rekrytera universitets- eller högskoleutbildade. Rekryteringsenkäten visar även att IT- och telekomföretagen i högre utsträckning föredrar att rekrytera yngre personer i jämförelse med andra tjänstebranscher som exempelvis vårdbranschen.

Även arkitekt- och teknikkonsultföretagen upplever stora svårigheter att rekrytera personal inom många olika yrkesområden. Detta gäller framförallt personer med lång yrkeserfarenhet inom bland annat projekt- och uppdragsledning, elkonsulter med flera, men det gäller även rekrytering av nyutexaminerade. Man ser även ett ökat rekryteringsbehov under den kommande femårsperioden av flertalet yrkesroller, inom vilka man redan idag upplever stora svårigheter att hitta personal. Den här kompetensbristen leder till utbredd konkurrens om kompetensen inom branschen och över 50 procent av rekryteringarna bland Svenska Teknik&Designföretagens medlemmar sker från konkurrenter.⁴⁸

4.5.2 Lägst arbetslöshet inom yrken som kräver teoretisk specialistkompetens

Almega har närmare undersökt vilka yrken som är vanligast förekommande i de olika tjänstebranscherna och hur arbetslösheten ser ut inom de olika yrkeskategorierna. Inom många av de yrken som kräver högskoleutbildning är det redan idag svårt att hitta personal. Arbetslösheten inom de yrkeskategorier som kräver högskoleutbildning är betydligt lägre än inom övriga yrken. Allra lägst är arbetslösheten inom arbeten som kräver teoretisk specialistkompetens, 2,3 procent, se tabell 21. Högst arbetslöshet återfinns bland yrken utan krav på särskild yrkesutbildning. För köks- och restaurangbiträden, som sysselsätter en fjärdedel inom hotell- och restaurangbranschen, ligger arbetslösheten exempelvis på närmare 16 procent.

Läraryrket är som tidigare nämnts ett exempel på en yrkesgrupp där det råder brist på kompetenser. Tittar man på arbetslöshetstalen för lärare inom universitet, gymnasie- och

⁴⁵ IT- och telekomsektorns kompetensbrist, mars 2012

⁴⁶ Svenskt Näringslivs Rekryteringsenkät, april 2012

⁴⁷ Telekombranschen avviker dock och dragit ner på antalet anställda under senaste decenniet, SCB, kortperiodisk sysselsättningsstatistik

⁴⁸ Teknik- och designföretagens enkät om kompetensförsörjning, april-maj 2011

grundskola låg arbetslösheten på endast 3,1 procent 2011. 17 procent inom utbildningsbranschen jobbar som grundskolelärare och inom det yrket är antalet arbetslösa för få till antalet för att kunna räkna fram ett statistiskt säkerställt arbetslöshetstal. Med tanke på att det yrket ändå sysselsätter relativt många, drygt 80 000 personer 2011, så tyder det på en mycket låg arbetslöshet inom den gruppen. Detsamma gäller för systemerare och programmerare, vilket är det vanligaste yrket inom informations- och kommunikationsbranschen. Denna yrkesgrupp sysselsätter drygt 115 000 personer, men trots det är antalet arbetslösa för få för att räkna fram ett statistiskt säkerställt arbetslöshetstal för den yrkesgruppen. Det vill säga, bristen på arbetskraft inom dessa branscher kan antas vara hög.

Tabell 21, arbetslöshetstal inom olika yrkeskategorier

Standard för svensk yrkesklassificering 1996, 1-siffernivå	Arbetslöshetstal ¹ (procent)					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ledningsarbete				2,1		
Arbete som kräver teoretisk specialistkompetens	3,0	2,4	2,0	2,9	2,6	2,3
Arbete som kräver kortare högskoleutbildning eller motsvarande kunskaper	3,2	2,6	2,6	3,5	3,6	2,9
Kontors- och kundservicearbete	6,6	6,1	6,1	7,4	7,5	6,5
Service-, omsorgs- och försäljningsarbete	7,1	6,3	6,1	8,2	8,4	7,6
Arbete inom jordbruk, trädgård, skogsbruk och fiske	7,3	5,3	5,6	7,8	6,0	
Hantverksarbete inom byggverksamhet och tillverkning	5,9	4,8	4,3	8,0	7,5	5,7
Process- och maskinoperatörsarbete, transportarbete m.m.	5,9	4,8	5,0	10,3	8,5	6,8
Arbete utan krav på särskild yrkesutbildning	12,0	10,9	12,2	14,0	15,6	14,9
Totalt	7,1	6,1	6,2	8,3	8,4	7,5
1) Arbetslösa som aldrig arbetat tidigare (eller under de senaste 8 åren) utelämnas från denna statistik.						

Källa: SCB, AKU (För en del yrken och år är det statistiska underlaget för litet för att kunna redovisa någon siffra. Detta är även anledningen till att man inte kan bryta ner arbetslöshetstalen på mer finfördelade yrkeskategorier).

Branschen information och kommunikation har, som tidigare nämnts, en hög andel personal som jobbar inom yrken som kräver längre högskoleutbildning. De vanligaste yrkena här är systemerare och programmerare vilka sysselsätter närmare en tredjedel av alla inom branschen. Även utbildningsbranschen samt offentlig förvaltning och försvar har en hög andel yrken som kräver längre högskoleutbildning. De vanligaste yrkena som kräver den typen av längre utbildning inom dessa branscher är grundskolelärare samt administratörer inom offentlig förvaltning. Inom alla dessa yrken är, trots stort antal sysselsatta, antalet arbetslösa för få för att räkna fram statistiskt säkerställda arbetslöshetstal.

Tabell 22, topp 5 yrken i olika tjänstebranscher, andel av totalt antal anställda, 2009
Orangemarkerade yrken kräver normalt sett minst tre års högskoleutbildning

Handel		Transport och magasinering	
försäljare, fackhandel	18%	lastbils- och långtradarförare	20%
försäljare, dagligvaror	12%	buss- och spårvagnsförare	10%
företagssäljare	8%	brevbärare m.fl.	9%
lagerassistenter m.fl.	5%	bil- och taxiförare	6%
motorfordonsmekaniker och motorfordonsreparatörer	4%	godshanterare och expressbud	5%
Hotell och restaurang		Information och kommunikation	
köks- och restaurangbiträden	25%	systemerare och programmerare	28%
kockar och kokerskor	13%	datatekniker	9%
hovmästare, servitörer och bartendrar	12%	journalister, författare, informatörer m.fl.	8%
receptionister m.fl.	5%	företagssäljare	6%
hotell- och kontorsstädare m.fl.	5%	övriga dataspecialister	3%
Finans och försäkring		Fastighetsverksamhet	
banktjänstemän och kreditrådgivare	31%	fastighetsskötare	23%
försäkringsrepresentanter	12%	fastighetsmäklare, fastighetsförvaltare m.fl.	12%
värderare och auktionister	5%	övrig kontorspersonal	7%
övriga företagsekonomer	4%	hotell- och kontorsstädare m.fl.	5%
övriga dataspecialister	3%	bokförings- och redovisningsassistenter	4%
Företagstjänster		Offentlig förvaltning och försvar	
hotell- och kontorsstädare m.fl.	8%	administratörer i offentlig förvaltning	13%
övriga servicearbetare	5%	poliser	7%
väktare och ordningsvakter	3%	socialförsäkringstjänstemän	6%
revisorer m.fl.	3%	övrig kontorspersonal	4%
övrig kontorspersonal	3%	administrativa assistenter	4%
Utbildning		Vård och Omsorg	
förskollärare och fritidspedagoger	17%	undersköterskor, sjukvårdsbiträden m.fl.	23%
grundskollärare	17%	vårdbiträden, personliga assistenter m.fl.	19%
barnskötare m.fl.	16%	skötare och vårdare	9%
gymnasielärare i allmänna ämnen	6%	övriga sjuksköterskor	6%
universitets- och högskollärare	6%	läkare	5%
Kulturella och personliga tjänster			
övrig kontorspersonal	5%		
frisörer, hudterapeuter m.fl.	5%		
fastighetsskötare	5%		
fritidsledare m.fl.	4%		
administratörer i intresseorganisationer	4%		

Källa: SCB yrkesregistret

Vi har därmed kunnat konstatera att åldersfördelningen inom de kunskapsintensiva branscherna är någorlunda jämnt fördelad. Dock är det en viss överrepresentation av unga inom branscher som ligger utanför den kunskapsintensiva sektorn. Det är också inom flera av dessa yrken, vilka inte kräver någon särskild yrkesutbildning, som arbetslösheten är som högst. Detta är en viktig förklaring till den relativt höga ungdomsarbetslösheten.

Åldersfördelningen inom de olika KIS-branscherna varierar. Offentlig förvaltning samt hälso- och sjukvård har en överrepresentation av äldre anställda vilket kan vara en indikation på att framtida pensionsavgångar kan innebära relativt större problem här jämfört med andra branscher. I andra branscher, som dataprogrammering och datakonsultverksamhet samt arkitekter och teknisk konsultverksamhet, är andelen yngre betydligt högre. Men inflödet av ny arbetskraft är ändå för litet för att möta den ökade efterfrågan inom dessa branscher. Gemensamt för dessa KIS-branscher är att arbetslösheten är mycket låg. Inom yrken som kräver teoretisk specialistkompetens är arbetslösheten så låg som 2,3 procent. Medan efterfrågan ökar och branscherna behöver öka antalet anställda ytterligare, talar de låga arbetslöshetstalen för att tillgången på den typ av kompetens branscherna behöver är begränsad och ofta otillräcklig.